

ริมฝีปากกับฟัน: ความสัมพันธ์จีน-เกาหลีเหนือในยุคสงครามเย็น (ค.ศ. 1949 – 1992)

สิทธิพล เครือรัฐติกาล¹

บทคัดย่อ

ในยุคสงครามเย็น ผู้นำของจีนมักกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือว่าสนิทสนมกันประดุจริมฝีปากกับฟัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงมิตรภาพที่ฝังอยู่ในสายโลหิตอันเป็นผลมาจากความร่วมมือกันในการต่อสู้กับจักรวรรดินิยมอเมริกันในสงครามเกาหลี (ค.ศ. 1950 – 1953) อย่างไรก็ตาม การเป็นพันธมิตรดังกล่าวมิได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น บทความนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่าในทศวรรษ 1960 จีนต้องการใช้สนธิสัญญาพันธมิตรที่ลงนามกับเกาหลีเหนือเมื่อ ค.ศ. 1961 เพื่อสกัดกั้นอิทธิพลของทั้งสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตบนคาบสมุทรเกาหลี จีนจึงต้องเอาใจเกาหลีเหนือโดยยอมประนีประนอมในเรื่องเส้นเขตแดน แต่แล้วการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกาเพื่อต่อต้านสหภาพโซเวียตในทศวรรษ 1970 ก็ทำให้จีนคำนึงถึงข้อเรียกร้องของเกาหลีเหนือน้อยลง ดูได้จาก การที่จีนไม่สนับสนุนให้คิมอิลซุงใช้กำลังบุกเกาหลีใต้อีกครั้งใน ค.ศ. 1975 นอกจากนี้ การเปิดประเทศและปฏิรูปเศรษฐกิจของเติ้งเสี่ยวผิงในปลายทศวรรษเดียวกันได้นำไปสู่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างจีนกับเกาหลีใต้ ความสำคัญของเกาหลีเหนือในสายตาของจีนยิ่งลดน้อยลงไปอีกเมื่อจีนปรับปรุงความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตได้สำเร็จใน ค.ศ. 1989 และทำให้ในที่สุดจีนตัดสินใจสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีใต้ใน ค.ศ. 1992 ซึ่งเท่ากับเป็นการสิ้นสุดความเป็นพันธมิตรระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือในทางพฤตินัย

คำสำคัญ: จีน เกาหลีเหนือ สงครามเย็น พันธมิตร

¹ ปร.ด. (สหวิทยาการ), วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Email: kositthiphon2@yahoo.com

Lips and Teeth: Sino-North Korean Relations in the Cold War (1949 – 1992)

Sitthiphon Kruarattikan²

Abstract

During the Cold War, Sino-North Korean relations were often described by Chinese leaders as “lips and teeth”, showing the sealed-in-blood friendship between the two countries which fought the American imperialists together in the Korean War (1950-1953). As a matter of fact, the so-called lips and teeth relations were mere rhetoric. This article shows that, in the 1960s, China used the 1961 alliance treaty with North Korea to contain the American and Soviet influences on the Korean Peninsula. As a result, China made a concession to North Korea in the case of border demarcation. However, the process of Sino-American normalization of relations against the Soviet Union in the 1970s made China less receptive to North Korean demands, including its refusal to support Kim Il Sung’s plan to launch the second Korean War in 1975. In addition, Deng Xiaoping’s institution of reform and opening-up policy in the late 1970s led to the rise of economic ties between China and South Korea. By 1989, the Sino-Soviet normalization made North Korea less strategically important in Chinese eyes, which in turn resulted in the establishment of Sino-South Korean diplomatic relations in 1992 and the *de facto* demise of the Sino-North Korean alliance.

Keywords: China, North Korea, Cold War, alliance

² Ph.D. (Integrated Science), Lecturer, College of Interdisciplinary Studies, Thammasat University
Email: kositthiphon2@yahoo.com

บทนำ

“ประเทศของเราทั้งสองซึ่งเชื่อมกันด้วยภูเขาและแม่น้ำถือเป็นบ้านพี่
เมืองน้องที่ใกล้ชิดกัน ประดุจริมฝีปากกับฟัน”
เติ้งเสี่ยวผิง รองนายกรัฐมนตรีของจีน ค.ศ. 1975³

“เรามีความสัมพันธ์อันดีกับจีน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเราเห็นด้วยกับ
จีนในทุกเรื่อง เรามีจุดที่เห็นต่างเช่นกัน”
คิมอิลซุง ประธานาธิบดีของเกาหลีเหนือ ค.ศ. 1986⁴

สาธารณรัฐประชาชนจีนกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนเกาหลีหรือที่ต่อไปนี้จะเรียกว่า “จีน” กับ “เกาหลีเหนือ” ตามลำดับ ถือเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดกันทางภูมิศาสตร์ โดยมีพรมแดนทางบกติดต่อกันยาว 1,416 กิโลเมตร รวมทั้งยังใกล้ชิดกันทางการเมืองอีกด้วย กล่าวคือ เกาหลีเหนือเป็นประเทศในค่ายสังคมนิยมลำดับที่ 5 ที่ประกาศรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1949 ขณะที่สาธารณรัฐประชาชนจีนก็ยึดมั่นในหลักการเกาหลีเดียว (One-Korea Principle) โดยถือว่ารัฐบาลเกาหลีเหนือเท่านั้นที่เป็นรัฐบาลที่ชอบธรรมบนคาบสมุทรเกาหลี และในช่วงสงครามเกาหลี (The Korean War ค.ศ. 1950 – 1953) เหมาเจ๋อตง (Mao Zedong) ประธานพรรคคอมมิวนิสต์จีนตัดสินใจส่งทหารอาสาสมัครจำนวนประมาณ 1,350,000 คนไปช่วยเกาหลีเหนือขับไล่กองทัพสหประชาชาติที่นำโดยสหรัฐอเมริกาให้ถอยร่นลงไปได้เส้นขนานที่ 38 ได้สำเร็จ และยังช่วยฟื้นฟูบูรณะเกาหลีเหนือหลังสงครามอีกด้วย หรือเท่ากับว่าจีนมีส่วนทำให้เกาหลีเหนือภายใต้การปกครองของคิมอิลซุง (Kim Il Sung)

³ *Chinese-Korean Friendship – Deep-Rooted and Flourishing*. (Peking: Foreign Languages Press, 1975), p. 23.

⁴ “Record of Conversation between Comrade J. Batmunkh and Kim Il Sung,” (20 November 1986). History and Public Policy Program Digital Archive, Mongolian Foreign Ministry Archive, fond 3, dans 1, kh/n 173, kuu 123-164. Obtained and translated for NKIDP by Sergey Radchenko and Onon Perenlei, at <<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116671>> (searched date: 10 July 2014).

อยู่รอดมาได้ในด้านยุคสงครามเย็น การเป็นพันธมิตรทางการทหารระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือปรากฏให้เห็นชัดเจนเมื่อมีการลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพความร่วมมือ และความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (The Treaty of Friendship, Co-operation and Mutual Assistance) เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม ค.ศ. 1961 และผู้นำของทั้งจีนและเกาหลีเหนือมักอุปมาว่าทั้งสองฝ่ายมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดแบบบริมฝีปากกับฟัน (lips and teeth) และมีความผูกพันซึ่งกันและกันฝังอยู่ในสายโลหิต (sealed in blood)⁵

บทความนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่าในทศวรรษ 1960 จีนต้องการใช้สนธิสัญญาพันธมิตรที่ลงนามกับเกาหลีเหนือเมื่อ ค.ศ. 1961 เพื่อสกัดกั้นอิทธิพลของทั้งสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตบนคาบสมุทรเกาหลี จีนจึงต้องเอาใจเกาหลีเหนือ โดยยอมประนีประนอมในเรื่องเส้นเขตแดน แต่แล้วการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกาเพื่อต่อต้านสหภาพโซเวียตในทศวรรษ 1970 ก็ทำให้จีนคำนึงถึงข้อเรียกร้องของเกาหลีเหนือน้อยลง ดูได้จากกรณีที่จีนไม่สนับสนุนให้คิมอิลซุงใช้กำลังบุกเกาหลีใต้อีกครั้งใน ค.ศ. 1975 นอกจากนี้ การเปิดประเทศและปฏิรูปเศรษฐกิจของเติ้งเสี่ยวผิงในปลายทศวรรษเดียวกันได้นำไปสู่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างจีนกับเกาหลีใต้ ความสำคัญของเกาหลีเหนือในสายตาของจีนยิ่งลดน้อยลงไปอีกเมื่อจีนปรับปรุงความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตได้สำเร็จใน ค.ศ. 1989 และทำให้ในที่สุดจีนตัดสินใจสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีใต้ใน ค.ศ. 1992 ซึ่งเท่ากับเป็นการสิ้นสุดความเป็นพันธมิตรระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือในทางพฤตินัย

ความสัมพันธ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์จีนกับคิมอิลซุงก่อน ค.ศ. 1949

แม้ว่าการก่อตั้งประเทศเกาหลีเหนือภายใต้การนำของคิมอิลซุงจะเป็นผลงานของสหภาพโซเวียตที่เข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หากแต่คิมอิลซุงก็มีความผูกพันกับประเทศจีนและพรรคคอมมิวนิสต์จีนอยู่ไม่น้อย เขาเกิดเมื่อ ค.ศ. 1912 และได้รับการศึกษาในวัยเด็กจากโรงเรียนจีนในแมนจูเรีย

⁵ Chinese-Korean Friendship, op..cit.

จนพูดภาษาจีนและสื่อสารกับสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ สมาชิกพรรคที่ชักนำให้เขารู้จักลัทธิมากซีในทศวรรษ 1930 ก็คือ เว่ยเจิ้งหมิน (Wei Zhengmin) ซึ่งใน ค.ศ. 1935 เป็นประธานคณะกรรมการการเมืองของกองทัพต่อต้านญี่ปุ่นแห่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (The Political Committee of the Northeast Anti-Japanese United Army)⁶ คิมอิลซุงทำงานในกองทัพดังกล่าวตั้งแต่ ค.ศ. 1932 แต่ความสัมพันธ์ระหว่างเขากับพรรคคอมมิวนิสต์จีนก็เชื่อว่าจะราบรื่นโดยตลอด เขารอดพ้นจากการที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนสังหารสมาชิกพรรคเชื้อสายเกาหลีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ต้องสงสัยว่าเป็นสายลับของญี่ปุ่นประมาณ 500 คน หรือที่เรียกว่าเหตุการณ์มินแซงดัน (The Minsaengdan Incident) ในช่วง ค.ศ. 1933 – 1934 มาได้อย่างปลอดภัยจนสามารถทำงานกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนต่อไปได้ แต่เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เขาตระหนักถึงความไม่เท่าเทียมกันในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศใหญ่อย่างจีนกับประเทศเล็กอย่างเกาหลีจนนำไปสู่การยึดมั่นในปรัชญาจูเซในเวลาต่อมา⁷ และเมื่อถึง ค.ศ. 1941 เขาหนีการปราบปรามของทหารญี่ปุ่นไปอาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงไกลของสหภาพโซเวียตก่อนกลับมาเป็นผู้นำพรรคกรรมกรเกาหลี (The Korean Workers' Party) เมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้ใน ค.ศ. 1945

ในสงครามกลางเมืองของจีนช่วง ค.ศ. 1946 – 1949 คิมอิลซุงให้การสนับสนุนทางการทหารแก่พรรคคอมมิวนิสต์จีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปีแรกของสงครามที่กองทัพปลดปล่อยประชาชนจีนเป็นฝ่ายเสียเปรียบกองทัพของรัฐบาลพรรคกั๋วหมินตั่ง คาดกันว่าในต้น ค.ศ. 1947 มีทหารเกาหลีจำนวนราว 75,000 – 100,000 คนเข้าไปช่วยพรรคคอมมิวนิสต์จีนจนกลายเป็นสมาชิกส่วนใหญ่ของกองทัพที่ 156, 164 และ 165 ของกองทัพปลดปล่อยประชาชนจีน และพรรคคอมมิวนิสต์จีนยังใช้พื้นที่ตอนบนของคาบสมุทรเกาหลีเป็นที่พักของทหาร

⁶ Dae-Sook Suh, Kim Il Sung: The North Korean Leader (New York, NY: Columbia University Press, 1988), p. 8.

⁷ Hongkoo Han, "Colonial Origins of Juche: The Minsaengdan Incident of the 1930s and the Birth of the North Korea – China Relationship," in Jae-Jung Suh, ed., *Origins of North Korea's Juche: Colonialism, War, and Development* (Lanham, MD: Lexington Books, 2013), pp. 33-62.

และแหล่งธัญญาหารบำรุงกองทัพอีกด้วย⁸ จนเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนกลายเป็นฝ่ายรุก ทหารเกาหลีส่วนใหญ่จึงทยอยเดินทางกลับประเทศ แต่ก็มีบางส่วนที่ยังช่วยรบจนกระทั่งสมรภูมิต้ายทางทิศใต้คือการบุกยึดเกาะไห่หนาน (Hainan) หรือไห่ล่ำในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1950⁹ และเมื่อมีการสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1949 เกาหลีเหนือก็เป็นประเทศลำดับที่ 5 ที่ประกาศรับรองรัฐบาลจีนใหม่ถัดจากสหภาพโซเวียต บัลแกเรีย โรมาเนีย และฮังการี และในอีก 1 ปีถัดมาจีนก็ต้องเข้าร่วมสงครามครั้งใหญ่ที่สุดในยุคสาธารณรัฐประชาชนจีน นั่นคือสงครามเกาหลี

จีนกับสงครามเกาหลี (ค.ศ. 1950-1953)

หลังจากที่มีการแบ่งเกาหลีเป็น 2 ส่วนเมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 คิมอิลซุงมีความมุ่งมั่นตลอดมาที่จะรวมประเทศด้วยการใช้กำลัง ประเด็นที่ว่าจีนมีส่วนสนับสนุนให้เกาหลีเหนือบุกเกาหลีใต้ในวันที่ 25 มิถุนายน ค.ศ. 1950 หรือไม่นั้นยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ งานศึกษาของ Chen Jian เสนอว่าในโลกทัศน์ของเหมาเจ๋อตง การเผชิญหน้ากับโลกทุนนิยมที่นำโดยสหรัฐอเมริกาเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ อีกทั้งยังจะเป็นประโยชน์ต่อการปลุกระดมมวลชนให้มีจิตสำนึกของการปฏิวัติตลอดกาลอีกด้วย จีนในต้นยุคสงครามเย็นจึงดำเนินนโยบาย “เอียงเข้าข้างหนึ่ง (lean to one side)” โดยลงนามในสนธิสัญญาพันธมิตรกับสหภาพโซเวียตเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1950 และในช่วงกลาง ค.ศ. 1949 ถึงต้น ค.ศ. 1950 จีนอนุญาตให้ทหารเกาหลีเหนือที่มาช่วยรบในสงครามกลางเมืองจีนจำนวนราว 50,000 คนเดินทางกลับประเทศได้ ซึ่งต่อมาทหารเหล่านี้ส่วนหนึ่งกลายเป็นกองทัพประชาชนเกาหลีที่ตั้งมั่นอยู่ใกล้เส้นขนานที่ 38

⁸ Bruce Cumings, *Korea's Place in the Sun: A Modern History* (New York, NY: W.W. Norton & Company, 1997), pp. 238-243; Chen Jian, "Limits of the 'Lips and Teeth' Alliance: An Historical Review of Chinese-North Korean Relations," *Asia Program Special Report*, no. 115 (September 2003), p. 4.

⁹ Bruce Cumings, *op. cit.*, p. 242.

จึงเท่ากับว่าจีนมีส่วนสนับสนุนให้เกิดสงครามครั้งนี้¹⁰ ตรงข้ามกับนักวิชาการหลายคนที่มองว่าการส่งทหารกลับไปในครั้งนี้เป็นเพราะพวกเขาเสร็จสิ้นภารกิจในสงครามกลางเมืองแล้ว และควรกลับไปยังเกาหลีเหนือเพื่อป้องกันการรุกรานจากเกาหลีใต้ที่อาจเกิดขึ้นได้ อีกทั้งเป้าหมายหลักทางการทหารของเหมาเจ๋อตงช่วง ค.ศ. 1949 – 1950 ก็คือการบุกยึดเกาะไต้หวัน เหมาเจ๋อตงจึงไม่สนับสนุนการบุกเกาหลีใต้เพราะเกรงจะเป็นการเปิดศึกสองด้าน¹¹ จนกระทั่งในเดือนเมษายน ค.ศ. 1950 เมื่อคิมอิลซุงได้รับความเห็นชอบจากโจเซฟ สตาลิน (Joseph Stalin) นายกรัฐมนตรีแห่งสหภาพโซเวียตให้บุกเกาหลีใต้ เหมาเจ๋อตงในฐานะผู้น้อยที่ไม่อาจขัดสตาลินได้จึงจำต้องเห็นชอบ¹²

ไม่ว่าจีนมีส่วนสนับสนุนให้เกาหลีเหนือก่อสงครามหรือไม่ แต่ปฏิบัติการของสหรัฐอเมริกาหลังจากที่เกาหลีใต้ถูกโจมตีนั้นสร้างความกังวลใจแก่เหมาเจ๋อตงเป็นอย่างยิ่ง ประธานาธิบดีแฮรี เอส. ทรูแมน (Harry S. Truman) แห่งสหรัฐอเมริกามีคำสั่งเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน ค.ศ. 1950 ให้กองเรือที่ 7 เคลื่อนไปยังช่องแคบไต้หวันเพื่อคุ้มครองรัฐบาลกั๋วมินตั๋ง จึงเท่ากับขัดขวางแผนการบุกไต้หวันของเหมาต่อมาในวันที่ 15 กันยายนของปีเดียวกัน กองทัพสหประชาชาตินำโดยพลเอกดักลาส แมกอาร์เธอร์ (Douglas MacArthur) แห่งสหรัฐฯ ได้ยกพลขึ้นบกที่เมืองอินชอน (Inchon) และเมื่อถึงสิ้นเดือนนั้นก็สามารถขับไล่ทหารเกาหลีเหนือกลับ

¹⁰ Chen Jian, “China’s Road to the Korean War: A Critical Study of the Origins of Sino-American Confrontation, 1949-1950,” (Ph.D. diss., Southern Illinois University at Carbondale, 1990), passim; Chen Jian, *Mao’s China and the Cold War* (Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 2001), pp. 49-84; Chen Jian, “Limits of the ‘Lips and Teeth’ Alliance,” p. 5.

¹¹ Sergei N. Goncharov, John W. Lewis, and Xue Litai, *Uncertain Partners: Stalin, Mao, and the Korean War* (Stanford, CA: Stanford University Press, 1993), pp. 130-167; เล็นจื่อหัว, “จงชุนเหมิง ฉะเสียนจ้านเจิงอวี๋เหล่งจ้านไ้ย้าโจวเตอะซิงฉี,” (พันธมิตรจีน-โซเวียต สงครามเกาหลีกับการเกิดขึ้นของสงครามเย็นในเอเชีย) ใน *เหล่งจ้านสือซีเตอะจงกั๋วตั้ยว่ายกวางซี้*, (วิเทศสัมพันธ์ของจีนยุคสงครามเย็น) บก. หยางชุยซง (เป่ย์จิง: เป่ย์จิงต้าเสวียชูปานเส้อ, 2006), น. 30-53.

¹² Niu Jun, “The birth of the People’s Republic of China and the road to the Korean War,” in Melvyn P. Leffler and Odd Arne Westad, eds., *The Cambridge History of the Cold War, Volume I, Origins* (New York, NY: Cambridge University Press, 2011), 237-238.

ขึ้นไปจนข้ามเส้นขนานที่ 38 ยึดกรุงเปียงยางของเกาหลีเหนือ และมุ่งหน้าทิศเหนือสู่แม่น้ำยาลู่ (Yalu) ที่ติดกับพรมแดนของจีน คิมอิลซุงเรียกทูตจีนประจำเกาหลีเหนือเข้าพบเมื่อวันที่ 1 ตุลาคมของปีนั้นเพื่อขอให้จีนส่งทหารมาช่วย เขายังส่งปักกิลยู (Pak Il U) เดินทางเยือนกรุงปักกิ่งเพื่อยืนยันเจตนาที่เขาเขียนด้วยลายมือตนเองอีกด้วย เหมาเจ๋อตงเรียกประชุมกรรมการกรมการเมืองอย่างเร่งด่วนในวันที่ 4 ตุลาคมเพื่อขอมติส่งทหารไปช่วยเกาหลี แต่กรรมการส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยโดยให้เหตุผลว่า (1) สาธารณรัฐประชาชนจีนเพิ่งก่อตั้งและมีปัญหาภายในที่ต้องชำระสะสาง (2) ทหารจีนไม่คุ้นเคยกับสภาพพื้นที่ของคาบสมุทรเกาหลี และ (3) อาวุธของจีนไม่ทันสมัยเท่าสหรัฐฯ ซึ่งเหมาเจ๋อตงได้โต้แย้งเหตุผลเหล่านี้โดยระบุว่า (1) การช่วยเกาหลีเหนือเป็นส่วนหนึ่งของการปกป้องการปฏิวัติโลก (2) หากสูญเสียเกาหลีเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีนจะไม่มีเขตกันชนอีกต่อไป และ (3) แม้อาวุธของจีนจะไม่ทันสมัยเท่าสหรัฐฯ แต่จีนก็ได้เปรียบกว่าในแง่กำลังคน ขวัญกำลังใจ และแรงสนับสนุนจากคนในประเทศ¹³ ในที่สุดจอมพลผิงเต๋อหวย (Peng Dehuai) หนึ่งในเสียงข้างน้อยที่สนับสนุนการส่งทหารไปช่วยเกาหลีเหนือ¹⁴ ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้บัญชาการทหารและนำกองทัพข้ามแม่น้ำยาลู่ไปช่วยเกาหลีเหนือเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม ค.ศ. 1950

การเข้าร่วมสงครามเกาหลีของทหารจีนจำนวน 1,350,000 คนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เกาหลีเหนือยึดกรุงเปียงยางคืนมาและขับไล่กองทัพสหประชาชาติลงไปที่เส้นขนานที่ 38 ได้สำเร็จในเดือนมกราคม ค.ศ. 1951 อย่างไรก็ตาม จุดยืนที่แตกต่างกันระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือก็ปรากฏขึ้นในระหว่างสงครามเมื่อเหมาเจ๋อตงเห็นว่าเป็นการยากที่จะขับไล่กองทัพสหประชาชาติออกไปจากคาบสมุทรเกาหลีทั้งหมด และการที่จีนสามารถขับไล่กองทัพสหประชาชาติลงไปที่เส้นขนานที่ 38 ได้สำเร็จก็นับว่าเป็นชัยชนะแล้ว ต่างจากคิมอิลซุงผู้ก่อสงครามซึ่งถือว่าชัยชนะสำหรับเขาจะต้องหมายถึงการรวมประเทศให้เป็นหนึ่งเดียว

¹³ เนี่ยหรงเจิน, เนี่ยหรงเจินหุยอี่ลู่ (บันทึกความทรงจำของเนี่ยหรงเจิน) (เป่ยจิง: เจี่ยฟางจวินซูพานเสื่อ, 1986), น. 737 อ้างถึงใน Chen Jian, "China's Road to the Korean War," pp. 198-199.

¹⁴ Peng Dehuai, *Memoirs of a Chinese Marshal – The autobiographical notes of Peng Dehuai* (1898-1974), trans. Zheng Longpu (Beijing: Foreign Languages Press, 1984), pp. 472-474.

เท่านั้น แต่เนื่องจากคิมมีกำลังทหารน้อยกว่าจึงต้องยอมตามที่เหมาะสม¹⁵ โดยในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1953 มีการทำข้อตกลงสงบศึกระหว่างกองทัพจีนและกองทัพเกาหลีเหนือฝ่ายหนึ่งกับกองทัพสหประชาชาติอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเท่ากับว่าเกาหลียังคงแบ่งเป็นเหนือกับใต้ตามเดิม มีเพียงแต่การเปลี่ยนแปลงเส้นเขตแดนเล็กน้อยเท่านั้น

ความล้มเหลวในการใช้กำลังรวมประเทศของคิมอิลซุงทำให้กลุ่มของโชชางอิก (Choe Chang Ik) ลูกขึ้นมาท้าทายอำนาจของเขาในพรรค กลุ่มดังกล่าวมีชื่อเรียกว่ากลุ่มเยียนอัน (The Yan'an Group) เนื่องจากสมาชิกในกลุ่มจำนวนมากเคยทำงานร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนสมัยที่ตั้งมั่นอยู่ที่เมืองเยียนอันในมณฑลส่านซี พวกเขาจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้นำของจีนมากกว่าคิมอิลซุง แต่แล้วความเคลื่อนไหวของกลุ่มนี้เพื่อโค่นอำนาจของคิมอิลซุงในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1956 ก็ล้มเหลวและมีสมาชิกบางส่วนลี้ภัยไปยังจีน เหม่าเจอตงจึงส่งจอมพลเผิงเต๋อหวยเดินทางเยือนเกาหลีเหนือเพื่อขอให้คิมอิลซุงรับผู้ลี้ภัยเหล่านี้กลับเป็นสมาชิกพรรคตามเดิม ซึ่งก็สำเร็จเพียงชั่วเวลาสั้นๆ เท่านั้น เพราะการที่จีนเข้าแทรกแซงกิจการภายในของเกาหลีเหนือรวมถึงการคงทหารจีนเกือบ 500,000 คนเอาไว้ในเกาหลีเหนือหลังสงครามเกาหลีทำให้คิมอิลซุงเกรงว่าจีนจะเป็นปัจจัยที่บั่นทอนอำนาจทางการเมืองของเขา ดังนั้นใน ค.ศ. 1957 เขาจึงกวาดล้างกลุ่มเยียนอันอีกครั้งและเรียกร้องให้จีนเคารพอำนาจอธิปไตยของเกาหลีเหนือด้วยการถอนทหารออกไป¹⁶ ประกอบกับจีนเองก็มองว่าการถอนทหารดังกล่าวจะเป็นการกดดันให้สหรัฐอเมริกาถอนทหารออกจากเกาหลีใต้ไปด้วย¹⁷ จีนจึงยอมถอนทหารทั้งหมดใน ค.ศ. 1958 เหตุการณ์นี้ทำให้สถานะความเป็นผู้นำของคิมอิลซุงนั้นโดดเด่นและดูเป็นอิสระจากจีนมากยิ่งขึ้น

¹⁵ Chen Jian, *Mao's China and the Cold War*, pp. 97-98.

¹⁶ Chen Jian, "Limits of the 'Lips and Teeth' Alliance," p. 6.

¹⁷ Zhihua Shen and Yafeng Xia, "China and the Post-War Reconstruction of North Korea, 1953-1961," *North Korea International Working Papers Series*, no. 4 (May 2012), pp. 20-21, at <<http://www.wilsoncenter.org/nkidp>> (searched date: 30 June 2013).

อย่างไรก็ตาม ทหารจีนที่คงอยู่ในเกาหลีเหนือจนถึง ค.ศ. 1958 มีบทบาทสำคัญในการเป็นแรงงานช่วยฟื้นฟูปูบูรณะเกาหลีเหนือหลังสงคราม และจีนยังให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่เกาหลีเหนืออีกด้วย เมื่อคิมอิลซุงเดินทางเยือนจีนในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1953 จีนตกลงให้เงินกู้เป็นจำนวน 800 ล้านหยวน และเงินช่วยเหลือที่จีนให้แก่เกาหลีเหนือใน ค.ศ. 1954 คิดเป็นร้อยละ 3.4 ของงบประมาณของจีนในปีนั้น¹⁸ ต่อมาใน ค.ศ. 1958 จีนยังให้เงินกู้แก่เกาหลีเหนืออีก 25 ล้านเหรียญสหรัฐ และช่วยสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำอินบอง (Unbong) 400,000 กิโลวัตต์บนแม่น้ำยาลูอีกด้วย¹⁹ ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าแม้จะมีความขัดแย้งกันในช่วงระหว่างสงครามและหลังสงคราม แต่โดยรวมแล้วจีนยังต้องการรักษาความสัมพันธ์อันดีกับเกาหลีเหนือเอาไว้ และการรักษาความสัมพันธ์ดังกล่าวจะจำเป็นยิ่งขึ้นเมื่อจีนกับสหภาพโซเวียตกลายเป็นศัตรูกันในทศวรรษ 1960

สนธิสัญญาพันธมิตรระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือและการแก้ไขปัญหาพรมแดนในต้นทศวรรษ 1960

ความเป็นพันธมิตรระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนที่เริ่มมาตั้งแต่ ค.ศ. 1950 ตกต่ำลงในปลายทศวรรษเดียวกันและกลายเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงหลัง ค.ศ. 1960 สาเหตุสำคัญมาจากการที่เหมาเจ๋อตงพยายามยกสถานะของตนเองขึ้นเป็นผู้นำโลกคอมมิวนิสต์แทนที่โจเซฟ สตาลิน นายกรัฐมนตรีแห่งสหภาพโซเวียตซึ่งถึงแก่อสัญกรรมไปเมื่อ ค.ศ. 1953 อีกทั้งเหมาเจ๋อตงยังดำเนินนโยบายบางประการที่ทำให้สหภาพโซเวียตเกรงว่าอาจทำให้โลกสังคมนิยมต้องเผชิญหน้าทางทหารกับสหรัฐอเมริกา เช่น การยิงถล่มเกาะจินเหมิน (Jinmen) และหมาจู้ (Mazu) ของไต้หวันเมื่อ ค.ศ. 1958 เพื่อปลุกกระแสมวลชนในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบก้าวกระโดด (The Great Leap Forward) เป็นต้น²⁰ ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจที่สหภาพโซเวียตเคยให้กับจีนก็ลดลงและหมดไปอย่างสิ้นเชิง

¹⁸ Ibid., pp. 6-7.

¹⁹ Choon Heum Choi, "The Two Superpowers in China's Alliance Policy toward North Korea, 1969-1989," (Ph.D. diss., University of Connecticut, 1990), p. 32.

²⁰ Chen Jian, *Mao's China and the Cold War*, p. 77.

ใน ค.ศ. 1960 จีนประณามนิกิตา ครุสชอฟ (Nikita Khrushchev) นายกรัฐมนตรีแห่งสหภาพโซเวียตว่าเป็นพวกลัทธิแก้ (revisionism) ที่ต้องการล้มล้างอิทธิพลสตาลิน (De-Stalinization) และมุ่งเน้นนโยบายการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (peaceful coexistence) กับโลกทุนนิยมโดยมิได้ยึดมั่นในลัทธิมากซ์-เลนินอย่างแท้จริง²¹ นอกจากนี้ ปัญหาพรมแดนยิ่งสร้างความตึงเครียดมากขึ้น แม้ว่าจะมีการเจรจาเรื่องพรมแดนที่กรุงปักกิ่งใน ค.ศ. 1964 แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ

ความขัดแย้งที่กล่าวมาข้างต้นทำให้จีนพยายามแสวงหาเสียงสนับสนุนในหมู่ประเทศสังคมนิยมซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือเกาหลีเหนือ แม้ว่าในช่วงแรกคิมอิลซุงจะมีได้ประกาศตัวว่าเข้าข้างจีนอย่างชัดเจนแบบเอนเวอร์ โฮซา (Enver Hoxha) ผู้นำของแอลเบเนีย หากแต่การที่เขาพยายามสร้างลัทธิบูชาบุคคล (cult of personality) ในเกาหลีเหนือ รวมทั้งการที่เกาหลีได้ยังคงเป็นพันธมิตรทางทหารกับสหรัฐอเมริกาทำให้เขาไม่เห็นด้วยกับการล้มล้างอิทธิพลสตาลินและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของครุสชอฟ และเมื่อคิมอิลซุงเดินทางเยือนจีนในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1958 เหม่าเจ๋อตงก็จัดการให้เขาได้พบกับโจวเป่าจง (Zhou Baozhong) และหลี่เหยียนลู่ (Li Yanlu) นายทหารแห่งกองทัพต่อต้านญี่ปุ่นแห่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่คิมอิลซุงเคยเป็นสมาชิกมาก่อน ซึ่งเท่ากับเป็นการเตือนให้เขาระลึกถึงความสัมพันธ์ที่มีกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนมายาวนาน²²

ขณะเดียวกัน นโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาและการเมืองของเกาหลีใต้ในต้นทศวรรษ 1960 ได้สร้างความกังวลใจแก่เกาหลีเหนือจนต้องแสวงหาหลักประกันด้านความมั่นคงเพิ่มเติม กล่าวคือ สหรัฐฯ กระทบความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นด้วยการทำสนธิสัญญาความมั่นคงฉบับใหม่เพื่อต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1960 และต่อมาในเดือนเมษายน ค.ศ. 1961 สหรัฐฯ ยังพยายามบุกอ่าวหมู (The Bay of Pigs) เพื่อล้มล้างการปกครองของฟิเดล คาสโตร (Fidel Castro) แห่งคิวบาแต่ไม่สำเร็จ และในเดือนพฤษภาคม

²¹ Allen S. Whiting, "The Sino-Soviet Split," in Roderick MacFarquhar and John K. Fairbank, eds., *The Cambridge History of China, Volume 14, The People's Republic, Part 1: The Emergence of Revolutionary China 1949-1965* (New York, NY: Cambridge University Press, 1987), p. 516.

²² Dae-Sook Suh, *op.cit.*, pp. 176-178.

ของปีเดียวกันก็เกิดรัฐประหารของนายพลปักจุงฮี (Park Chung Hee) ที่นำเกาหลีใต้เข้าสู่ระบอบเผด็จการทหารที่มุ่งกระชับความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา มากยิ่งขึ้น ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1961 คิมอิลซุงจึงเดินทางเยือนกรุงมอสโกและกรุงปักกิ่ง โดยลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพ ความร่วมมือ และความช่วยเหลือซึ่งกันและกันกับสหภาพโซเวียตเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม และกับจีนเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม แม้ว่าสนธิสัญญาทั้ง 2 ฉบับจะตั้งอยู่บนหลักความมั่นคงร่วมกัน (collective security) ซึ่งหมายถึงฝ่ายหนึ่งจะเข้าช่วยอีกฝ่ายหนึ่งหากถูกโจมตีจากฝ่ายที่ 3 แต่เมื่อพิจารณาจากเนื้อความในสนธิสัญญาแล้วจะพบว่าจีนให้หลักประกันด้านความมั่นคงแก่เกาหลีเหนือเป็นพิเศษกว่าสหภาพโซเวียต เพราะสนธิสัญญากับสหภาพโซเวียตจะต้องต่ออายุทุก 5 ปี และฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิ์บอกเลิกได้โดยแจ้งล่วงหน้า 1 ปี แต่สนธิสัญญากับจีนไม่มีวันหมดอายุ และการแก้ไขหรือบอกเลิกจะต้องได้รับความยินยอมจากทั้งสองฝ่าย²³ สนธิสัญญานี้จึงเป็นการสกัดกั้นอิทธิพลของทั้งสหรัฐฯ และสหภาพโซเวียต อีกทั้งยังทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ จีนยังประนีประนอมกับเกาหลีเหนือในเรื่องข้อพิพาทพรมแดนอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณภูเขาแพกตุซาน (Paektusan) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาฉางไปซาน (Changbaishan) ทางตะวันออกเฉียงเหนือของคาบสมุทรเกาหลีติดกับมณฑลจี๋หลินของจีน ภูเขาดังกล่าวสูง 2,744 เมตร และเป็นที่ตั้งของทะเลสาบเทียนฉือ (Tianchi) หรือชงจี (Chongji) ซึ่งเป็นทะเลสาบปากปล่องภูเขาไฟที่ใหญ่ที่สุดและสูงที่สุดในโลก ภูเขาดังกล่าวเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำสำคัญ 2 สาย ได้แก่ แม่น้ำยาลูหรือแม่น้ำอัมน็อก (Amnok) ซึ่งไหลไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้สู่ทะเลเหลือง และแม่น้ำตูเหมิน (Tumen) ซึ่งไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือสู่ทะเลญี่ปุ่น ซึ่งทั้งจีนและเกาหลีต่างยอมรับว่าแม่น้ำทั้ง 2 สาย

²³ "Treaty of Friendship, Co-operation, and Mutual Assistance Between the People's Republic of China and the Democratic People's Republic of Korea," *Peking Review* 28 (1961), p. 5, at <http://www.marxists.org/subject/china/documents/china_dprk.htm> (searched date 2 July 2013).

เป็นแนวพรมแดนระหว่างสองฝ่ายมาตั้งแต่ ค.ศ. 1712²⁴ แต่เมื่อเกาหลีกลายเป็นรัฐอารักขา (protectorate) ของญี่ปุ่นเมื่อ ค.ศ. 1905 ก็มีการทำข้อตกลงเรื่องพรมแดนกับจีนอย่างเป็นทางการอีกครั้ง โดยสนธิสัญญาเจียนเต๋า (The Jiandao Treaty) หรือสนธิสัญญากันโด (The Gando Treaty) ที่จีนกับญี่ปุ่นลงนามกันในเดือนกันยายน ค.ศ. 1909 ระบุว่าภูเขาแปกตูซานและทะเลสาบเทียนฉืออยู่ในเขตแดนของจีนทั้งหมด²⁵ ซึ่งนักชาตินิยมเกาหลีจำนวนมากไม่เห็นด้วย เพราะมองว่าสนธิสัญญานี้ไม่ได้ทำขึ้นด้วยความสมัครใจของชาวเกาหลี อีกทั้งภูเขาแปกตูซานยังเป็นสถานที่เกิดของแทนกุน (Tangun) ซึ่งตามตำนานถือว่าเป็นผู้ให้กำเนิดอาณาจักรโชซอนโบราณเมื่อ 2,333 ปีก่อน ค.ศ. จึงถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชนชาติเกาหลี และต่อมาทางการเกาหลีเหนือก็เพิ่มความหมายให้กับภูเขาดังกล่าวในฐานะ “ภูเขาศักดิ์สิทธิ์ของการปฏิวัติเกาหลี” เพราะเป็นฐานที่มั่นของคิมอิลซุงในการทำสงครามต่อต้านญี่ปุ่นและเป็นสถานที่เกิด “อย่างเป็นทางการ” ของคิมจองอิล (Kim Jong Il) ผู้นำรุ่นที่ 2 แม้ว่าที่จริงแล้วเขาเกิดในสหภาพโซเวียต

การเจรจาระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือเพื่อแก้ไขปัญหาพรมแดนเริ่มขึ้นในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1962 และในที่สุดโจวเินไหลกับคิมอิลซุงลงนามในข้อตกลงว่าด้วยพรมแดนเมื่อวันที่ 12 ตุลาคมของปีเดียวกัน จีนยอมแบ่งพื้นที่ร้อยละ 60 ของทะเลสาบเทียนฉือให้แก่เกาหลีเหนือ ส่วนแม่น้ำยาลู่และแม่น้ำตูเหมินซึ่งเป็นแนวพรมแดนนั้นให้ใช้หลักการ 3 ร่วม นั่นคือ การเป็นเจ้าของร่วม การบริหารจัดการร่วม และการใช้ร่วม แต่เกาะต่างๆ ที่ตั้งอยู่กลางแม่น้ำนั้นจีนยกให้เกาหลีเหนือกว่าร้อยละ 80²⁶ รวมพื้นที่ที่จีนยกให้เกาหลีเหนือทั้งสิ้นราว 500 ตารางกิโลเมตร คำถามที่น่าสนใจก็คือ เหตุใดเหมาเจ๋อตงจึงยินยอมทำข้อตกลง

²⁴ Daniel Gomà, “The Chinese-Korean Border Issue: An Analysis of a Contested Frontier,” *Asian Survey* 46 (November/December 2006), pp. 869-871.

²⁵ Zhijia Shen and Yafeng Xia, “Contested Border: A Historical Investigation into the Sino-Korean Border Issue, 1950-1964,” *Asian Perspectives* 37 (January-March 2013), p. 4.

²⁶ Chae-Jin Lee, *China and Korea: Dynamic Relations* (Stanford, CA: Hoover Institution Press, 1996), p. 100.

ที่กระทบต่อบูรณภาพทางดินแดนและอำนาจอธิปไตยกับเกาหลีเหนือในระยะเวลาอันรวดเร็ว แน่แน่นอนว่าความขัดแย้งระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้จีนต้องการแรงสนับสนุนจากเกาหลีเหนือและยินยอมต่อข้อเรียกร้องเรื่องดินแดนของเกาหลีเหนือ แต่อีกปัจจัยหนึ่งที่เป็นข้อสังเกตของนักวิชาการจีนบางคนก็คือ ความคิดของเหมาเจ๋อตงที่ว่าถ้าประเทศสังคมนิยมใดๆ ก็ตามยอมรับความเป็นผู้นำของจีนแล้ว จีนก็จะแสดงความใจกว้างด้วยการยกดินแดน ประชากร และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้โดยไม่เห็นว่าเป็นเรื่องเสียหาย²⁷

ความเป็นพันธมิตรที่แน่นแฟ้นระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือยิ่งเห็นได้ชัดใน ค.ศ. 1963 เมื่อผู้แทนจากเกาหลีเหนือที่เดินทางไปประชุมสมัชชาพรรคของเยอรมนีตะวันออกในเดือนมกราคมของปีนั้นถูกสหภาพโซเวียตขัดขวางไม่ให้ขึ้นกล่าวสุนทรพจน์และแจกเอกสารที่มีเนื้อหาเข้าข้างจีน โดยเกาหลีเหนือเห็นว่าประชากรจีนคิดเป็น 2 ใน 3 ของประชากรโลกสังคมนิยมทั้งหมด การที่ประเทศสังคมนิยมรวมกำลังกันต่อต้านจีนจึงไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง²⁸ ในเดือนมิถุนายนของปีเดียวกัน โชยงกุน (Choe Yong Gon) ผู้นำหมายเลข 2 ของพรรคกรรมกรเกาหลีเดินทางเยือนกรุงปักกิ่ง และในเดือนต่อมาหลิวเส้าฉี (Liu Shaoqi) ประธานาธิบดีของจีนเดินทางเยือนกรุงเปียงยาง นับเป็นผู้นำระดับประมุขแห่งรัฐคนแรกของจีนที่ไปเยือนเกาหลีเหนือ ต่อมาในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1963 จีนและเกาหลีเหนือต่างวิพากษ์วิจารณ์การที่สหภาพโซเวียตทำสนธิสัญญาห้ามทดลองนิวเคลียร์ (The Nuclear Test Ban Treaty) กับสหรัฐอเมริกา และเมื่อเกาหลีเหนือเป็นเจ้าภาพจัดงานสัมมนาว่าด้วยเศรษฐกิจเอเชียในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1964 จีนและเกาหลีเหนือต่างใช้เวทีดังกล่าววิจารณ์การให้ความช่วยเหลือแก่ต่างประเทศของสหภาพโซเวียตว่าเป็นการละเมิดอำนาจอธิปไตยและซูดริตประเทศที่รับความช่วยเหลือ²⁹ และในเดือนถัดมาจีนกับเกาหลีเหนือได้จัดงานฉลองครบรอบ 3 ปีของการลงนามในสนธิสัญญาพันธมิตร หากแต่ไม่มีการจัดงานดังกล่าวระหว่างสหภาพโซเวียตกับเกาหลีเหนือ

²⁷ Zhihua Shen and Yafeng Xia, "Contested Border," pp. 26-27.

²⁸ Dae-Sook Suh, *op.cit.*, p. 181.

²⁹ *Ibid.*, pp. 185-186.

ความบาดหมางระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือในยุคปฏิวัติวัฒนธรรม

ความเป็นพันธมิตรที่แน่นแฟ้นระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือมาสะดุดลงในครึ่งหลังของทศวรรษ 1960 เริ่มจากการที่เกาหลีเหนือพยายามปรับปรุงความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตหลังการสิ้นสุดอำนาจของครุสชอฟเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1964 เพื่อมิให้ตนเองต้องพึ่งพิงจีนมากเกินไป โดยในเดือนพฤศจิกายนของปีนั้น เกาหลีเหนือส่งคิมอิล (Kim Il) และคิมชางมาน (Kim Chang Man) เป็นผู้แทนไปร่วมงานฉลอง 47 ปีแห่งการปฏิวัติรัสเซีย ณ กรุงมอสโก ตามด้วยการเยือนเกาหลีเหนือของอะเลคเซย์ โคซีกิน (Alexsei Kosygin) นายกรัฐมนตรีของสหภาพโซเวียตในเดือนกุมภาพันธ์ของปีถัดมา ซึ่งจีนมองด้วยความไม่สบายใจ และหลังจากการเยือนครั้งนั้นโคซีกินเสนอยุทธศาสตร์ช่วยเหลือแก่เวียดนามเหนือที่กำลังทำสงครามกับสหรัฐอเมริกาโดยจะส่งทหาร 4,000 คนไปยังเวียดนามเหนือผ่านแผ่นดินของจีน และจะขอใช้สนามบินทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีนเป็นฐานในการช่วยเหลือ แต่จีนไม่ยอมรับข้อเสนอดังกล่าวจนทำให้เกาหลีเหนือวิจารณ์ว่าจีนทอดทิ้งสหายร่วมอุดมการณ์อย่างเวียดนามเหนือ³⁰ ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือจึงเริ่มเลวร้ายลง ดูได้จากใน ค.ศ. 1965 ที่เกาหลีเหนือจัดงานฉลอง 20 ปีแห่งการปลดปล่อยเกาหลีจากญี่ปุ่น สหภาพโซเวียตส่งอะเลคซานเดอร์ เอ็น เชเลปิน (Aleksandr N. Shelepin) กรรมการกรมการเมืองไปร่วมงาน แต่จีนส่งอู๋ซินอวี่ (Wu Xinyu) ซึ่งเป็นเพียงรองเลขาธิการสภาผู้แทนประชาชนไปร่วมงาน

ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมากขึ้นระหว่างเกาหลีเหนือกับสหภาพโซเวียต ทำให้เมื่อเกิดการปฏิวัติวัฒนธรรม (The Cultural Revolution) ขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1966 ยามพิทักษ์แดง (Red Guards) ซึ่งเป็นกลุ่มที่เชิดชูเหมาเจ๋อตงอย่างสุดโต่งได้ออกมาโจมตีว่าคิมอิลซุงเป็นพวกลัทธิแก่ฉกเช่นสหภาพโซเวียต และต่างฝ่ายต่างเรียกทูตของตนเองกลับประเทศ นักวิชาการและเจ้าหน้าที่ของจีนหลายคนที่เคยทำงานหรือศึกษาในเกาหลีเหนือถูกตราหน้าว่าเป็นสายลับของเกาหลีเหนือ ประชาติส่วนน้อยเกาหลีที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีนจำนวนไม่น้อยพากันอพยพข้ามแม่น้ำยาลูและแม่น้ำตูเหมินไปลี้ภัยในเกาหลีเหนือ และมีรายงาน

³⁰ Choon Heum Choi, op.cit., pp. 40-41.

การปะทะกันทางทหารบริเวณชายแดนหลายครั้ง นอกจากนี้การที่เกาหลีเหนือริเริ่มการรณรงค์ทางทหารโดยใช้กำลังโจมตีเกาหลีใต้บริเวณเขตปลอดทหาร (Demilitarized Zone – DMZ) อยู่เป็นระยะตั้งแต่ ค.ศ. 1966 เป็นต้นมา รวมทั้งยึดเรือสอดแนมของสหรัฐอเมริกาที่ชื่อ *พวยโบล* (USS Pueblo) เอาไว้ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1968 ก็ยิ่งทำให้จีนไม่พอใจเกาหลีเหนือมากยิ่งขึ้น ด้วยกังวลว่าจะนำไปสู่การเผชิญหน้าทางทหารระหว่างเกาหลีเหนือกับสหรัฐฯ จนอาจทำให้จีนซึ่งมีพันธะตามสนธิสัญญาพันธมิตรเมื่อ ค.ศ. 1961 ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับ

เมื่อกระแสการปฏิวัติวัฒนธรรมเริ่มแผ่ลงไปใน ค.ศ. 1969 ประกอบกับการปะทะกันทางทหารบริเวณชายแดนจีน-โซเวียตในปีเดียวกัน จีนจึงเริ่มเห็นความจำเป็นที่จะต้องเยียวยาบาดแผลในความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือโดยใช้โอกาสงานฉลองวันชาติและวันครบรอบ 20 ปีแห่งการสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีน เดิมทางการจีนมิได้เชิญแขกต่างชาติมาร่วมงานเลย หากแต่ในปลายวันที่ 30 กันยายน ค.ศ. 1969 จีนได้ส่งคำเชิญอย่างเร่งด่วนไปยังเกาหลีเหนือ³¹ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของเกาหลีเหนือที่จะรักษาความเป็นตัวของตัวเองโดยไม่พึ่งพิงสหภาพโซเวียตมากเกินไป ทำให้ในคืนวันนั้น โฆษกของผู้นำหมายเลข 2 ของเกาหลีเหนือก็เดินทางมาถึงกรุงปักกิ่งเพื่อร่วมงานฉลองในวันรุ่งขึ้นต่อมาในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1970 ทั้งสองฝ่ายต่างส่งทูตกลับไปประจำซึ่งกันและกันและโจวเอินไหลเดินทางไปเยือนเกาหลีเหนือในเดือนต่อมา

ความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1970 และจุดเริ่มต้นแห่งการเสื่อมสลายของพันธมิตร

ความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือในต้นทศวรรษ 1970 เกิดขึ้นภายใต้บริบทของความเปลี่ยนแปลงทั้งในการเมืองโลกและการเมืองภายในของจีน และถือได้ว่าเป็นทศวรรษเริ่มต้นแห่งการเสื่อมสลายของพันธมิตรระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือ นักวิชาการอย่าง Stephen M. Walt³² ได้นำเสนอแนวคิด

³¹ Chen Jian, “Limits of the ‘Lips and Teeth’ Alliance,” p. 7.

³² Stephen M. Walt, “Why Alliances Endure or Collapse,” *Survival: Global Politics and Strategy*, 39 (Spring 1997), pp. 156-179.

เกี่ยวกับการเสื่อมสลายของพันธมิตร โดยระบุว่าเรื่องดังกล่าวอาจมีสาเหตุมาจากปัจจัยต่างๆ ได้แก่ (1) การรับรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปต่อภัยคุกคาม (changing perceptions of threat) (2) ความน่าเชื่อถือที่ลดต่ำลง (declining credibility) เนื่องจากประเทศสมาชิกหนึ่งไม่อาจให้คำมั่นสัญญาแก่อีกประเทศสมาชิกหนึ่งได้ในกรณีที่ฝ่ายหลังต้องการแรงสนับสนุน และ (3) การเมืองภายในประเทศ (domestic politics) ซึ่งเมื่อนำปัจจัยข้างต้นมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือหลังสิ้นทศวรรษ 1960 ก็จะทำให้เห็นรอยปริร้าวของการเป็นพันธมิตรได้อย่างชัดเจน

1. การเปลี่ยนแปลงในมุมมองของจีนที่มีต่อภัยคุกคามและความไม่พร้อมของจีนที่จะสนับสนุนการทำสงครามของเกาหลีเหนือ

หลังการปะทะกันครั้งใหญ่บริเวณชายแดนระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1969 จีนได้หันไปปรับปรุงความสัมพันธ์กับศัตรูเดิมอย่างสหรัฐอเมริกาและประเทศโลกเสรีเพื่อหาแนวร่วมในการต่อต้านอิทธิพลของสหภาพโซเวียต ดังจะเห็นได้จากการที่จีนได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐฯ ให้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติแทนที่ไต้หวันเมื่อ ค.ศ. 1971 การเดินทางเยือนจีนของประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) แห่งสหรัฐฯ และการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนกับญี่ปุ่นเมื่อ ค.ศ. 1972 ด้วยเหตุนี้แม้จีนจะยังแสดงออกว่าตนเองเป็นผู้ให้หลักประกันด้านความมั่นคงแก่เกาหลีเหนืออยู่เหมือนเดิม ไม่ว่าจะเป็นการจัดงานสัปดาห์มิตรภาพจีน-เกาหลี ณ กรุงปักกิ่งเมื่อ ค.ศ. 1971 เพื่อฉลองครบรอบ 10 ปีของการลงนามในสนธิสัญญาพันธมิตรระหว่างสองฝ่ายรวมทั้งใน ค.ศ. 1974 จีนได้คัดค้านข้อเสนอของสหรัฐฯ ที่จะให้มีการรับรองไขว้ (cross-recognition) บนคาบสมุทรเกาหลีซึ่งหมายถึงการที่สหรัฐอเมริกาจะรับรองเกาหลีเหนือ โดยแลกเปลี่ยนกับการที่จีนกับสหภาพโซเวียตรับรองเกาหลีใต้ ทั้งนี้จีนยืนยันว่าตนเองจะคงหลักการเกาหลีเดียวเอาไว้ต่อไป หากแต่จีนก็ไม่พร้อมที่จะสนับสนุนนโยบายต่างประเทศของเกาหลีเหนือที่ก้าวร้าวและสุ่มเสี่ยงต่อการเผชิญหน้ากับโลกเสรี

ในการเดินทางเยือนจีนอย่างเร่งด่วนของคิมอิลซุงในกลางเดือนเมษายน ค.ศ. 1975 ซึ่งเป็นช่วงที่กลุ่มเขมรแดง (The Khmer Rouge) เพิ่งล้มล้างรัฐบาล กัมพูชาของนายพลลอนนอล (Lon Nol) ที่มีสหรัฐฯ หนุนหลังได้สำเร็จ และ เวียดนามใต้กำลังปราศัยแก่เวียดนามเหนือ คิมอิลซุงได้บอกกับเหมาเจ๋อตงและ เต็งเสี่ยวผิง (Deng Xiaoping) รองนายกรัฐมนตรีของจีนว่าเขามีแผนจะใช้กำลัง บุกเกาหลีใต้อีกครั้งเพื่อรวมประเทศ แต่ผู้นำของจีนไม่เห็นด้วย³³ และในงานเลี้ยง ขอบคุนเจ้าภาพที่คิมอิลซุงจัดขึ้นเมื่อวันที่ 25 เมษายนของปีนั้น เต็งเสี่ยวผิงก็ เน้นย้ำอีกครั้งว่าจีนสนับสนุนการรวมเกาหลีอย่างสันติ³⁴ ขณะที่การเยือนเกาหลีเหนือ ของฮว่ากั๋วเฟิง (Hua Guofeng) และเต็งเสี่ยวผิงในฐานะประธานและรองประธาน พรรคคอมมิวนิสต์เมื่อเดือนพฤษภาคมและเดือนกันยายน ค.ศ. 1978 ตามลำดับ ก็จบลงโดยไม่มีแถลงการณ์ร่วม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสองฝ่ายมีมุมมองและ ผลประโยชน์ที่แตกต่างกันมากขึ้น

2. ผลกระทบของการเมืองภายในประเทศที่มีต่อนโยบายของจีนต่อ เกาหลีเหนือ

การถึงแก่อสัญกรรมของเหมาเจ๋อตงในเดือนกันยายน ค.ศ. 1976 และการประกาศใช้นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศของเต็งเสี่ยวผิงเมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1978 ทำให้จีนยุตินโยบายส่งออกการปฏิวัติและการให้ความช่วยเหลือแก่ ขบวนการฝ่ายซ้ายในประเทศต่างๆ ทั่วโลก โดยหันมาเน้นเรื่องของสันติภาพและการพัฒนา (peace and development) ว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนา ประเทศจีนให้ทันสมัย ดังสุนทรพจน์ของหวงหัว (Huang Hua) รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงการต่างประเทศของจีนต่อสมัชชาใหญ่สหประชาชาติเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1982 ความตอนหนึ่งว่า

ประชาชนของทุกประเทศต่างเฝ้ารอสันติภาพการสร้างความสัมพันธ์
ให้กับจีนจะเป็นจริงได้ต้องอาศัยสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศที่มี
สันติภาพและเสถียรภาพ ในฐานะผลประโยชน์ร่วมกันของประชาชน

³³ Chen Jian, "Limits of the 'Lips and Teeth' Alliance," p. 8.

³⁴ *Chinese - Korean Friendship*, op. cit., p. 47.

ทั้งโลก เราพร้อมจะทำงานร่วมกับประเทศและประชาชนผู้รักสันติภาพ
ทั้งหลายเพื่อคงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ และเพื่อ
ความก้าวหน้าของมวลมนุษย³⁵

ความเปลี่ยนแปลงข้างต้นทำให้ตลอดทศวรรษ 1980 จีนพยายามเป็น
ตัวกลางจัดการประชุมไตรภาคีระหว่างจีน เกาหลีเหนือ และสหรัฐอเมริกาเพื่อ
ผ่อนคลายความตึงเครียดบนคาบสมุทรเกาหลี แต่การประชุมดังกล่าวก็ไม่เกิดขึ้น
เพราะเกาหลีเหนือยังคงใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือสร้างอำนาจต่อรองในเวที
ระหว่างประเทศ เช่น การวางระเบิดสังหารคณะรัฐมนตรีของเกาหลีใต้ระหว่าง
เดินทางเยือนพม่าเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1983 เป็นต้น แต่กระนั้นความขัดแย้ง
ระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตที่ยังคงอยู่ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้จีนต้องประคับ
ประคองความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือเอาไว้ เพราะการที่สหภาพโซเวียตสนับสนุน
ให้เวียดนามรุกรานกัมพูชาใน ค.ศ. 1978 และการตั้งฐานทัพของสหภาพโซเวียต
ที่อ่าวคัมรานห์ (Cam Ranh Bay) ของเวียดนามในปีถัดมาทำให้จีนเกรงว่า
เกาหลีเหนืออาจกลายเป็นฐานทัพอีกแห่งของสหภาพโซเวียตในเอเชีย เต็งเสี่ยวผิง
เดินทางเยือนเกาหลีเหนืออีกครั้งพร้อมด้วยหูเย่าปัง (Hu Yaobang) เลขาธิการ
พรรคในเดือนเมษายน ค.ศ. 1982 ตามมาด้วยการให้เงินช่วยเหลือเป็นจำนวน
100 ล้านเหรียญสหรัฐและมอบเครื่องบินรบ A-5 ซึ่งเป็นเครื่องบินรบที่ทันสมัยที่สุด
ของจีนในขณะนั้นให้แก่เกาหลีเหนือจำนวน 40 ลำ³⁶ อีกทั้งผู้นำระดับสูงของจีน
ได้ไปเยือนเกาหลีเหนืออย่างสม่ำเสมอตลอดทศวรรษ 1980 ไม่ว่าจะเป็นหูเย่าปัง
เมื่อ ค.ศ. 1984 และ 1985 หลี่เซียนเนียน (Li Xiannian) ประธานาธิบดีเมื่อ
ค.ศ. 1986 หยางชางคุน (Yang Shangkun) ประธานาธิบดีเมื่อ ค.ศ. 1988
จ้าวจื่อหยาง (Zhao Ziyang) นายกรัฐมนตรีและเลขาธิการพรรคเมื่อ ค.ศ. 1981
และ 1989 ตามลำดับ และจีนยังต้อนรับการมาเยือนของคิมอิลซุงเมื่อ ค.ศ. 1982,
1984, 1987 และ 1989 รวมถึงการมาเยือนของคิมจองอิล (Kim Jong Il) บุตรชาย
และทายาททางการเมืองของคิมอิลซุงเมื่อ ค.ศ. 1983 อีกด้วย

³⁵ “China’s Position on Current World Issues – Foreign Minister Huang Hua’s address to UN General Assembly, October 4,” Beijing Review (11 October 1982), p. 15.

³⁶ Choon Heum Choi, op.cit., pp. 179-181.

อย่างไรก็ตาม เต็งเสี่ยวมิงมิได้ยินยอมตามข้อเรียกร้องของเกาหลีเหนือไปในทุกครั้ง ดังที่ดอน โอเบอร์ดอร์เฟอร์ (Don Oberdorfer) และโรเบิร์ต คาร์ลิน (Robert Carlin) อ้างไว้ในหนังสือของพวกเขาความตอนหนึ่งว่า

ข้อมูลจากอดีตเจ้าหน้าที่ของทางการจีนผู้หนึ่งระบุว่า ในกลางทศวรรษ 1980 เจ้าหน้าที่อาวุโสฝ่ายทหารของเกาหลีเหนือซึ่งอาจเป็นโวจินยู (O Jin U) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้ร้องขออาวุธจากจีนเพื่อให้ทัดเทียมกับอาวุธจากสหภาพโซเวียต โดยขอทั้งเรือ เครื่องบิน และอาวุธสำคัญอื่นๆ ระหว่างการมาเยือนกรุงปักกิ่งอย่างลับๆ และเมื่อกระทรวงกลาโหม (ของจีน - ผู้เขียน) ได้พิจารณาข้อเรียกร้องและต้นทุนแล้ว เต็งก็ปฏิเสธข้อเรียกร้องทั้งหมดและบอกกับลูกน้องของตนว่า 'ไม่ต้องให้อะไรแก่เกาหลีเหนือ รัฐมนตรีเกาหลีเหนือจึงเดินทางกลับบ้านด้วยความโกรธที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือทางทหาร'³⁷

ขณะที่บันทึกกลับของจ้าวจื่อหยางซึ่งเผยแพร่เมื่อ ค.ศ. 2009 ก็กล่าวถึงเรื่องที่ตั้งเสี่ยวมิงแสดงความไม่พอใจที่หุเย่าปังยินยอมตามข้อเรียกร้องของเกาหลีเหนือมากเกินไป ดังความตอนหนึ่งว่า

ในด้านนโยบายต่างประเทศ หูแสดงความอบอุ่นต่อคิมอิลซุงมากเกินไปและยินยอมตามข้อเรียกร้องของเกาหลีเหนือมากเกินไปเสียจนไม่มีขอบเขตที่แน่นอน เช่น การขอเครื่องบินไปพ่นจากจีน การขอให้นักบินเกาหลีเหนือมาทำการฝึก ณ ฐานทัพอากาศของจีน และการวางกำลังทางอากาศในยามฉุกเฉิน ทั้งนี้ที่หุกลับมาจากเกาหลีเหนือ เต็งก็ปฏิเสธข้อเรียกร้องของเกาหลีเหนือในทันที³⁸

³⁷ Don Oberdorfer and Robert Carlin, *The Two Koreas: A Contemporary History*, 3rd edition (New York, NY: Basic Books, 2014), p 188.

³⁸ จ้าวจื่อหยาง, *บันทึกกลับจ้าวจื่อหยาง: เบื้องหลังเหตุการณ์นองเลือดเทียนอันเหมิน*, แปลโดย สิทธิพล เครือรัฐติกาล, ดวงใจ เด่นเกศินีล้ำ, สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์ และวิศรา ไกรวัฒน์พงศ์, บรรณาธิการพิเศษฉบับภาษาไทยโดย วรศักดิ์ มัทธโนบล (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2552), น. 285-286.

ขณะเดียวกัน จีนยังพยายามชักจูงให้เกาหลีเหนือเห็นข้อดีของการปฏิรูป และเปิดประเทศอีกด้วย ดังที่เติ้งเสี่ยวผิงบอกกับคิมอิลซุงระหว่างการเยือน เกาหลีเหนือเมื่อ ค.ศ. 1978 ว่าการเปิดรับเทคโนโลยีจากต่างประเทศจะทำให้ นโยบายสี่ทันสมัย (Four Modernizations) กลายเป็นความจริง³⁹ และเมื่อคิม เดินทางเยือนจีนใน ค.ศ. 1982 เติ้งได้พาคิมไปดูงาน ณ มณฑลเสฉวนด้วยตนเอง พร้อมบอกกับคิมว่า

เราต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ประเทศของเรา ทั้งใหญ่และยากจน ถ้าเราไม่เพิ่มการผลิตก็คงไปไม่รอด ลัทธิสังคมนิยม จะเหนือกว่าได้อย่างไรถ้าประชาชนของเรายังมีชีวิตที่ลำบาก ... เราจะต้อง ทำทุกอย่างเพื่อเพิ่มพลังการผลิตและค่อยๆ ขจัดความยากจนพร้อมกับ ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างต่อเนื่อง หาไม่แล้วลัทธิ สังคมนิยมจะเอาชนะลัทธิทุนนิยมได้อย่างไร⁴⁰

นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศของเติ้งเสี่ยวผิงขัดแย้งอย่างสิ้นเชิงกับ ปรัชญาจูเซของคิมอิลซุงที่เน้นการพึ่งตนเอง บันทึกลงความทรงจำของฮวางจางย็อบ (Hwang Jang Yop) ผู้นำระดับสูงของเกาหลีเหนือที่ลี้ภัยไปยังเกาหลีใต้เมื่อ ค.ศ. 1997 ระบุว่าคิมอิลซุงและคิมจองอิลตราหน้าเติ้งเสี่ยวผิงว่า “ครูสขอพแห่ง เมืองจีน”⁴¹ และในระหว่างการเยือนเยอรมนีตะวันออกของคิมอิลซุงเมื่อเดือน พฤษภาคม ค.ศ. 1984 เขาได้สนทนากับเอริช โฮเนคเคอร์ (Erich Honecker) เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์โดยแสดงความเป็นห่วงว่าจีนกำลังเดินทางผิด ดังความตอนหนึ่งว่า

ถ้าเราปล่อยให้ประเทศจีนตกอยู่ในมือของพวกนายทุน จีนก็อาจเสี่ยงที่ จะกลายเป็นประเทศกึ่งอาณานิคมอีกครั้งหนึ่ง ... และเนื่องจากเรามี

³⁹ Huang Hua, *Huang Hua Memoirs: Contemporary History and Diplomacy of China* (Beijing: Foreign Languages Press, 2008), p. 383.

⁴⁰ Deng Xiaoping, *Selected Works of Deng Xiaoping, Volume III (1982-1992)* (Beijing: Foreign Languages Press, 1994), p. 21.

⁴¹ Hwang Jang Yop, *Hwang Jang Yop's Memoirs* (Seoul: Zeigeist Publishing House, 2006), chapter 5, at <<http://www.dailyink.com>> (searched date: 3 July 2013).

พรมแดนเป็นทางยาวติดกับจีน รวมทั้งยังต้องเผชิญหน้ากับสหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น สิ่งที่เรากลัวมากที่สุดก็คือการที่ประเทศจีนไม่ยึดมั่นในลัทธิสังคมนิยม ประเทศจีนมีประชากร 1,000 ล้านคน เราจะต้องมั่นใจว่าพวกเขาจะเดินบนเส้นทางสังคมนิยมมากกว่าเส้นทางอื่นๆ⁴²

อย่างไรก็ตาม ความหวังของคิมอิลซุงที่จะให้จีนกลับมาเดินบนเส้นทางเดิมเหมือนในทศวรรษ 1950 และ 1960 นั้นไม่อาจเป็นจริงขึ้นมาได้ เพราะในการสนทนากับเฮลมุท โคล (Helmut Kohl) นายกรัฐมนตรีของเยอรมนีตะวันตก เมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 1984 เต็งเสี่ยวผิงระบุว่า การปฏิรูปและเปิดประเทศของจีนในช่วง 6 ปีที่ผ่านมาได้ผลดีเกินคาด และจีนก็จะเดินหน้าเช่นนี้ต่อไปโดยจะพยายามปรับปรุงความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียต และที่สำคัญไปกว่านั้นก็คือการขยายความร่วมมือระหว่างจีนกับประเทศโลกที่ 3⁴³ และในทศวรรษ 1980 นั้นเองที่ความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการระหว่างจีนกับเกาหลีใต้ได้เริ่มขึ้นจนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนนโยบายของจีนต่อคาบสมุทรเกาหลี

การก่อตัวของความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการระหว่างจีนกับเกาหลีใต้ในทศวรรษ 1980

เกาหลีใต้ในช่วง ค.ศ. 1961 – 1979 ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองระบอบเผด็จการของประธานาธิบดีปาร์คจุงฮีถือว่าประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก โดยใน ค.ศ. 1965 ประชากรเกาหลีใต้กว่าร้อยละ 40 ยังอยู่ใต้เส้นความยากจน (poverty line) แต่เมื่อถึง ค.ศ. 1980 กลับลดลงเหลือไม่ถึงร้อยละ 10 ขณะที่รายได้ต่อหัวของประชากรเพิ่มจาก 100 เหรียญสหรัฐในต้นทศวรรษ 1960 ไปเป็น 1,000 เหรียญสหรัฐเมื่อสิ้นทศวรรษถัดมา⁴⁴ ความสำเร็จดังกล่าวเป็นที่สนใจของผู้นำจีน โดยในการประชุมเพื่อปฏิรูประบบการค้ากับต่างประเทศ

⁴² “Memorandum of Conversation between Erich Honecker and Kim Il Sung (31 May 1984),” at <<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113198>> (searched date: 3 July 2013).

⁴³ Deng Xiaoping, op. cit., pp. 88-89.

⁴⁴ Don Oberdorfer and Robert Carlin, op. cit., p. 30.

เมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1978 หลี่เซียนเนียน รองนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ตั้งคำถามว่า “เกาหลีใต้ สิงคโปร์ ฮองกง และไต้หวันเป็นเพียงประเทศและเขตเล็กๆ แต่มูลค่าการนำเข้าและส่งออกของพวกเขาสูงกว่าเรามาก ทำไมพวกเราจึงแข่งหน้าพวกเขาไม่ได้”⁴⁵ และในการประชุมปฏิบัติงานเพื่อเตรียมการประชุมเต็มคณะครั้งที่ 3 ของสมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์จีนครั้งที่ 11 ระหว่างวันที่ 10 พฤศจิกายน ถึงวันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ. 1978 ก็มีการหารือเกี่ยวกับตัวแบบการพัฒนาเศรษฐกิจ และหนึ่งในประเทศที่ถูกนำมาพิจารณาก็คือเกาหลีใต้ (Li, 2009, 271)⁴⁶

นอกจากนี้ จีนยังเริ่มสนใจที่จะมีปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับเกาหลีใต้ อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของประธานาธิบดีปักจุงฮีที่ต้องการสานสัมพันธ์กับประเทศสังคมนิยมภายหลังการเยือนจีนของประธานาธิบดีนิกสันเมื่อ ค.ศ. 1972 การค้าทางอ้อมระหว่างจีนกับเกาหลีใต้ผ่านฮองกงและญี่ปุ่นเริ่มขึ้นใน ค.ศ. 1979 และเปลี่ยนเป็นการค้าทางตรงในอีก 2 ปีต่อมา และเมื่อถึง ค.ศ. 1985 มูลค่าการค้าระหว่างจีนกับเกาหลีใต้อีกก็แซงหน้ามูลค่าการค้าระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือไปอย่างถาวร โดยจีนส่งออกข้าวโพด ข้าวฟ่าง ถ่านหิน สิ่งทอ และไหมไปยังเกาหลีใต้ ส่วนเกาหลีใต้ส่งออกสินค้าจำพวกเหล็ก เครื่องใช้ไฟฟ้า อุปกรณ์สำหรับเครื่องจักร และปุ๋ยเคมีไปยังจีน⁴⁷ และตลอดทศวรรษ 1980 จีนได้ผ่อนคลายกฎระเบียบที่เคยเข้มงวดหลายเรื่อง ตัวอย่างเช่นแต่เดิมจีนไม่เคยเรียกชื่ออย่างเป็นทางการของเกาหลีใต้ แต่เรียกว่า “ก๊กหุนเซิดปักจุงฮี (The Park Chung Hee puppet clique)” ด้วยถือว่ามีแต่รัฐบาลเปียงยางเท่านั้นที่เป็นรัฐบาลเกาหลีที่ชอบธรรม แต่ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1983 เมื่อพลเรือนจีน 6 คนจี้เครื่องบินจากเมืองเสิ่นหยาง (Shenyang) ไปยังกรุงโซล จีนก็ส่งเจ้าหน้าที่ไปยังเกาหลีใต้เพื่อคลี่คลายปัญหา หรือที่เรียกกันว่า “การทูลจี้เครื่องบิน (hijack diplomacy)” และเอกสารของจีนในครั้งนั้นได้เรียกเกาหลีใต้อย่างเป็นทางการว่า “สาธารณรัฐเกาหลี”

⁴⁵ Li Lanqing, *Breaking Through: The Birth of China's Opening-Up Policy*, trans. Ling Yuan and Zhang Siying (Hong Kong: Oxford University Press and Foreign Language Teaching and Research Press, 2009), p. 358.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 217.

⁴⁷ Chae-Jin Lee, *op. cit.*, p. 147.

และในปีถัดมาเมื่อนักกีฬาจากเกาหลีใต้มาร่วมแข่งขันเทนนิสที่เมืองคุนหมิง (Kunming) จีนก็อนุญาตให้มีการประต๋บธงชาติเกาหลีใต้⁴⁸ นอกจากนี้จีนยังกำหนดแนวทางปฏิบัติใหม่ด้วยว่า หากองค์การระหว่างประเทศใดที่จีนเป็นสมาชิก อยู่แล้วได้มอบหมายให้เกาหลีใต้เป็นเจ้าภาพจัดกิจกรรมแบบพหุภาคี จีนก็สามารถส่งคนไปร่วมได้ และถ้าจีนเป็นเจ้าภาพในกรณีเดียวกัน เกาหลีใต้ก็สามารถส่งคนเดินทางมายังจีนได้เช่นกัน⁴⁹

การก่อตัวของความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการระหว่างจีนกับเกาหลีใต้เกิดขึ้นโดยได้รับความเห็นชอบจากเติ้งเสี่ยวผิง ผู้นำสูงสุดของจีนที่มองว่านอกจากจีนจะได้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจแล้ว ความสัมพันธ์ดังกล่าวยังเป็นประโยชน์ต่อการรวมชาติของจีนอีกด้วย เพราะในทศวรรษ 1980 เกาหลีใต้เป็น 1 ใน 2 ประเทศในทวีปเอเชียที่ยังคงมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวัน (อีกประเทศหนึ่งคือ ชาติอู่อาระเบีย) แต่เติ้งก็เน้นย้ำว่าเรื่องดังกล่าวจะต้องดำเนินไปโดยคำนึงถึงความรู้สึกของเกาหลีเหนือ⁵⁰ ดังจะเห็นได้จากเมื่อเกิดกรณี “การทูตจีไครื่องบิน” ซึ่งเป็นครั้งแรกที่เจ้าหน้าที่ของทางการจีนติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของทางการเกาหลีใต้ จีนได้ส่งอู๋เสวียนเซียน (Wu Xueqian) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เดินทางไปอธิบายต่อคิมอิลซุงว่าเรื่องนี้ไม่มีผลกระทบต่อจุดยืนเรื่องเกาหลีเดียวของจีนแต่อย่างใด⁵¹ และเมื่อจีนส่งนักกีฬาไปเข้าร่วมแข่งขันกีฬาโอลิมปิกที่เกาหลีใต้เป็นเจ้าภาพเมื่อ ค.ศ. 1988 หยางชางคุนก็บอกกับคิมอิลซุงว่าเรื่องดังกล่าวจะไม่นำไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีใต้⁵² อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงในการเมืองโลกเมื่อสิ้นทศวรรษ 1980 ไม่ว่าจะเป็นการสิ้นสุดความของขัดแย้งระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียต และการสิ้นสุดของสงครามเย็น ทำให้ในที่สุดแล้วจีนไม่อาจรักษาจุดยืนเรื่องเกาหลีเดียวไว้ได้อีกต่อไป

⁴⁸ Ibid., p. 107.

⁴⁹ เฉียนฉีซิน, *บันทึกการทูตจีน 10 เรื่อง*, แปลโดย อาทร พึ่งธรรมสาร (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2549), น. 216.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 217-218.

⁵¹ Chae-Jin Lee, op. cit., p. 107.

⁵² Ibid., p. 113.

การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนกับเกาหลีใต้ใน ค.ศ. 1992 และการล่มสลายในเชิงพฤตินัยของการเป็นพันธมิตรระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือ

หลังจากที่เลโอนิด เบรซเนฟ (Leonid Brezhnev) ประธานาธิบดีและเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียตแสดงสุนทรพจน์ที่เมืองทาชเคนต์ (Tashkent) ของสาธารณรัฐอุซเบกิสถานเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1982 ซึ่งมีเนื้อหาแสดงความปรารถนาจะปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีน ทางการเงินได้ตอบรับด้วยการเสนอว่าสหภาพโซเวียตจะต้องขจัด “อุปสรรค 3 ประการ” ออกไปให้ได้เสียก่อน นั่นคือ (1) การถอนทหารออกจากชายแดนจีน-โซเวียตและจีน-มองโกเลีย (2) การถอนทหารออกจากอัฟกานิสถาน และ (3) การหว่านล้อมให้เวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชา ซึ่งในที่สุดเมื่อมีคาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) ขึ้นดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตใน ค.ศ. 1985 เขาก็รับปากทำตามข้อเสนอของจีน จนนำไปสู่การเดินทางเยือนกรุงมอสโกของเฉียนฉีเชิน (Qian Qichen) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของจีนในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1988 ซึ่งเฉียนฉีเชินเรียกการเยือนในครั้งนั้นว่า “การเยือนที่ละลายน้ำแข็ง”⁵³ และนำไปสู่การเดินทางเยือนจีนของกอร์บาชอฟเพื่อพบกับเติ้งเสี่ยวผิงในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1989 การสิ้นสุดของความขัดแย้งระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตที่ยาวนาน 3 ทศวรรษทำให้จีนไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญกับข้อเรียกร้องของเกาหลีเหนือเพื่อแข่งขันกับสหภาพโซเวียตอีกต่อไป ดังที่จ้าวจื่อหยางบอกกับคิมอิลซุงระหว่างเดินทางเยือนเกาหลีเหนือเมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 1989 ว่าจีนต้องการสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีสันติภาพและจะไม่แข่งขันกับสหภาพโซเวียตในการสร้างอิทธิพลเหนือคาบสมุทรเกาหลี⁵⁴

ในเวลาเดียวกัน การผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียตจนนำไปสู่การสิ้นสุดของสงครามเย็นในปลายทศวรรษ 1980 ทำให้ประเทศในค่ายสังคมนิยมทยอยกันสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีใต้

⁵³ เฉียนฉีเชิน, อ้างแล้ว, น. 80

⁵⁴ Gilbert Rozman, *Chinese Strategic Thought toward Asia* (New York, NY: Palgrave Macmillan, 2010), p. 180.

เริ่มจากฮังการีในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1989 และที่สำคัญที่สุดก็คือสหภาพโซเวียตในเดือนกันยายน ค.ศ. 1990 อีกทั้งยังทำให้จีนสามารถกำหนดนโยบายต่อประเทศต่างๆ ในภูมิภาค (regional policy) บนผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างจีนกับประเทศนั้นๆ ได้ด้วยตนเองเป็นครั้งแรกโดยไม่ต้องอยู่ในกรอบของการเผชิญหน้าระหว่าง 2 อภิมหาอำนาจอีกต่อไป นอกจากนี้ยังมีปัจจัยเฉพาะหน้าอีก 2 ประการในต้นทศวรรษ 1990 ที่ทำให้จีนเห็นความสำคัญของเกาหลีใต้เป็นพิเศษ นั่นคือ (1) แผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปี ฉบับที่ 8 ของจีน (ค.ศ. 1991-1995) ได้วางเป้าหมายที่จะสร้างเขตพัฒนาเศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Northeast Economic Development Zone) ซึ่งจะเป็นจริงได้โดยอาศัยทุนจากประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงอย่างเกาหลีใต้⁵⁵ และ (2) ความพยายามของไต้หวันที่จะขยายพื้นที่ทางการทูตเข้าไปยังประเทศในยุโรปตะวันออกและประเทศที่แยกตัวออกมาจากสหภาพโซเวียต⁵⁶ ทำให้จีนเห็นความจำเป็นที่จะต้องทำลายฐานที่มั่นทางการทูตแหล่งสุดท้ายของไต้หวันในเอเชียซึ่งก็คือเกาหลีใต้

ความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการระหว่างจีนกับเกาหลีใต้มิได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์เทียนอันเหมินใน ค.ศ. 1989 มากนัก ประธานาธิบดีโรห์แตงวู (Roh Tae Woo) แห่งเกาหลีใต้ปฏิเสธที่จะร่วมขบวนกับสหรัฐอเมริกาในการประณามและคว่ำบาตรจีน โดยเขายังคงยึดมั่นในนโยบายมุ่งเหนือ (Nordpolitik) เพื่อสานสัมพันธ์กับประเทศสังคมนิยมต่อไป และเมื่อจีนเป็นเจ้าของภาพจัดการแข่งขันเอเชียนเกมส์ครั้งที่ 11 ณ กรุงปักกิ่งเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 1990 เกาหลีใต้ก็ให้ความช่วยเหลือแก่จีนในงานดังกล่าวในรูปแบบของเงินค่าโฆษณาและเงินอื่นๆ รวม 15 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งทำให้การท่องเที่ยวของจีนกลับมาคึกคักอีกครั้งหลังจากซบเซาลงเนื่องจากเหตุการณ์เทียนอันเหมิน⁵⁷ และเป็นครั้งแรกที่ธงชาติของ

⁵⁵ Xiaoxiong Yi, "China's Korea Policy: From "One-Korea" to "Two Koreas," *Asian Affairs: An American Review* 2 (1995):, p. 125.

⁵⁶ ดูรายละเอียดได้ใน Czeslaw Tubilewicz, *Taiwan and Post-Communist Europe: Shopping for Allies* (New York, NY: Routledge, 2007).

⁵⁷ Samuel S. Kim, "The Making of China's Korea Policy in the Era of Reform," in David M. Lampton, ed., *The Making of Chinese Foreign and Security Policy in the Era of Reform* (Stanford, CA: Stanford University Press, 2001), pp. 377-378.

ทั้งเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้โบกสะบัดพร้อมกันที่สนามกีฬากรุงปักกิ่ง ต่อมาในเดือนตุลาคมของปีเดียวกัน สมาคมการค้าระหว่างประเทศของจีน (China International Chamber of Commerce) กับสมาคมส่งเสริมการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศของเกาหลีใต้ (Korea Trade and Investment Promotion Agency – KOTRA) ได้ทำข้อตกลงที่นำไปสู่การจัดตั้งสำนักงานการค้าระหว่างประเทศ (Trade Office) ณ กรุงปักกิ่งและกรุงโซลในต้น ค.ศ. 1991 ซึ่งจีนได้แจ้งให้เกาหลีเหนือทราบล่วงหน้าและคิมอิลซุงก็แสดงความเข้าใจในเรื่องนี้ระหว่างการเยือนจีนเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 1990⁵⁸

จีนต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่นำไปสู่การตัดสินใจครั้งสำคัญใน ค.ศ. 1991 เมื่อเกาหลีใต้แสดงความประสงค์จะเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติโดยถือว่าตนเองเป็นรัฐที่แยกต่างหากจากเกาหลีเหนือ ขณะนั้นสหภาพโซเวียตได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีใต้เรียบร้อยแล้ว และกอร์บาชอฟประกาศชัดเจนในเดือนเมษายนของปีนั้นว่าสหภาพโซเวียตจะไม่ขัดขวางการเข้าเป็นสมาชิกของเกาหลีใต้⁵⁹ ในบรรดาสมาชิกถาวร 5 ประเทศของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติจึงมีแต่จีนเท่านั้นที่ยังไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีใต้และต้องตัดสินใจว่าจะสนับสนุนเรื่องดังกล่าวหรือไม่ โดยในระหว่างการเยือนกรุงเปียงยางเมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1991 หลี่เฟิง (Li Peng) นายกรัฐมนตรีของจีนแจ้งให้เกาหลีเหนือทราบว่าเป็นการยากที่จีนจะใช้สิทธิยับยั้ง (veto) ไม่ให้รับเกาหลีใต้เข้าเป็นสมาชิก เกาหลีเหนือจึงไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากขอสมัครเข้าเป็นสมาชิกพร้อมกันกับเกาหลีใต้ แต่คิมอิลซุงก็ยังกังวลว่าสหรัฐอเมริกาอาจขัดขวางเฉียนฉีเซินจึงเดินทางไปเยือนกรุงเปียงยางในเดือนถัดมาเพื่อยืนยันกับคิมอิลซุงว่าจีนจะช่วยให้การเข้าเป็นสมาชิกของเกาหลีเหนือเป็นไปอย่างราบรื่น⁶⁰ ในที่สุดเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้ได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติพร้อมกันเมื่อวันที่ 17 กันยายน ค.ศ. 1991

⁵⁸ เฉียนฉีเซิน, อ้างแล้ว, น. 219.

⁵⁹ Don Oberdorfer and Robert Carlin, *op. cit.*, p. 180.

⁶⁰ เฉียนฉีเซิน, อ้างแล้ว, น. 220-221.

ขณะเดียวกัน บันทึกรายความทรงจำของลิมตองวอน (Lim Dong Won) อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงรวมชาติแห่งเกาหลีใต้ได้อ้างข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญเรื่องเกาหลีเหนือของจีนคนหนึ่งซึ่งเดินทางเยือนกรุงโซลเมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1991 ที่ระบุว่า ในระหว่างการเยือนจีนเป็นครั้งสุดท้ายของคิมอิลซุงเมื่อเดือนตุลาคมของปีนั้น เต็งเสี่ยวผิงและผู้นำระดับสูงของจีนได้ขอให้คิมอิลซุงดำเนินการ 3 เรื่อง ได้แก่ (1) ดำเนินนโยบายเปิดประเทศและปฏิรูปเศรษฐกิจโดยรักษาระบบบสังคมนิยมเอาไว้แบบจีน (2) เจรจาลดความตึงเครียดกับเกาหลีใต้เพื่อปูทางไปสู่การเปิดรับทุนและเทคโนโลยีจากต่างประเทศ และ (3) คลายความสงสัยของนานาประเทศที่ว่าเกาหลีเหนือกำลังพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์⁶¹ ซึ่งเท่ากับเป็นการกดดันให้เกาหลีเหนือปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

จะเห็นได้ว่าเมื่อถึงปลาย ค.ศ. 1991 หลักการเกาหลีเดียวที่จีนยึดมั่นตลอดมานับตั้งแต่สถาปนาประเทศรวมทั้งความเป็นพันธมิตรระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือได้สิ้นสุดลงแล้วในทางปฏิบัติ เหลือแต่เพียงกระบวนการเจรจาเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีใต้อย่างเป็นทางการเท่านั้น เฉียนฉีเฉิน อาศัยโอกาสที่เดินทางไปประชุมองค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชียแปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation - APEC) ครั้งที่ 3 ณ กรุงโซลเมื่อเดือนพฤศจิกายนของปีนั้นเพื่อพบกับประธานาธิบดีโรห์แดจู โดยโรห์แดจูได้เปรียบเปรยว่าชายฝั่งตะวันตกของเกาหลีกับชายฝั่งตะวันออกของจีนอยู่ใกล้กันมากจนถึงขนาดได้ยินเสียงสุนัขเห่าและไก่ขัน เฉียนฉีเฉินจึงตอบไปว่า “ในเมื่อสุนัขเห่าและไก่ขันยังได้ยินถึงกันก็ไม่ควรปฏิเสธการไปมาหาสู่กัน”⁶² ซึ่งหมายความว่าทั้งสองฝ่ายตกลงกันเป็นนัยที่จะมีความสัมพันธ์ทางการทูต

อย่างไรก็ตาม จีนมิได้เร่งสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีใต้ในทันทีเพราะต้องทำความเข้าใจกับเกาหลีเหนือเสียก่อน โดยในเดือนเมษายน ค.ศ. 1992 หยางชางคุนเดินทางไปเยือนกรุงเปียงยางเพื่อร่วมงานฉลองวันเกิด 80 ปีของคิมอิลซุงพร้อมแจ้งให้ทราบว่าเป็นกำลังจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต

⁶¹ Lim Dong-won, *Peacemaker: Twenty Years of Inter-Korean Relations and the North Korean Nuclear Issue* (Stanford, CA: Walter H. Shorenstein Asia-Pacific Research Center, 2012), p. 103.

⁶² เฉียนฉีเฉิน, อ้างแล้ว, น. 210.

กับเกาหลีใต้ คิมอิลซุงได้ฟังแล้วก็ไม่เห็นด้วยโดยขอให้จีน “พิจารณาให้ลุ่มลึกอีกเล็กน้อย”⁶³ แต่จีนยังคงเดินทางต่อไปจนการเจรจาระหว่างจีนกับเกาหลีใต้เสร็จสิ้นลงในเดือนมิถุนายนของปีนั้น แต่ก่อนที่ทั้งสองฝ่ายจะลงนามในแถลงการณ์สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต เจียงเจ๋อหมินมอบหมายให้เฉียนฉีจินเดินทางไปยังเกาหลีเหนืออีกครั้งในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1992 ผลปรากฏว่าเฉียนฉีจินต้องเผชิญกับการต้อนรับอย่างเย็นชาที่กรุงเปียงยาง ดังปรากฏในบันทึกของเขา ความตอนหนึ่งว่า

เมื่อก่อนเวลามาเยือนเกาหลีเหนือครั้งใด ก็จะต้องพบกับบรรยากาศที่ครึกครื้น มีคณะต้อนรับใหญ่โต แต่ครั้งนี้เครื่องลงจอดในมุมสนามบินลับตาคน ส่วนบุคคลที่มารับข้าพเจ้านั้นมีแต่นายคิมยงนัม (Kim Yong Nam) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเท่านั้นเอง⁶⁴

ในการพบปะกับคิมอิลซุง ณ บ้านพักตากอากาศฤดูร้อน เฉียนฉีจินชี้แจงถึงความจำเป็นที่จีนต้องสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีใต้ และย้ำว่าจีนยังคงให้ความสำคัญกับมิตรภาพที่มีกับเกาหลีเหนืออยู่ต่อไป รวมทั้งสนับสนุนการผ่อนคลายความตึงเครียดบนคาบสมุทรเกาหลีและการรวมเกาหลีโดยสันติวิธี ซึ่งคิมอิลซุงนั่งฟังเพียงครู่เดียวโดยบอกว่ารับทราบและเข้าใจจุดยืนของจีน แม้ว่าในบันทึกของเฉียนฉีจินจะกล่าวถึงคิมอิลซุงอย่างยกย่อง หากแต่เมื่อดูจากเนื้อหาในบันทึกแล้วจะพบว่าคิมอิลซุงปฏิบัติกับเขาอย่างเย็นชาอยู่ไม่น้อย ดังความตอนหนึ่งว่า

ท่านประธานาธิบดีคิมอิลซุงได้มองดูหยกแกะสลักแก้วมังกรกลมๆ และลินจีสดที่ข้าพเจ้านำมาฝากท่านแวบหนึ่ง แล้วท่านก็ลุกขึ้นส่งแขกเท่าที่ข้าพเจ้าจำได้ ครั้งนี้เป็นการพบปะประธานาธิบดีคิมอิลซุงของคณะผู้แทนจีนที่ใช้เวลาสั้นที่สุด และหลังการพบปะก็ได้มีการจัดงานเลี้ยงรับรองอย่างที่เคยทำกันมาในอดีต⁶⁵

⁶³ เรื่องเดียวกัน, น. 225.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 226.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 228

ในวันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ. 1992 เฉียนฉีเซินกับลีซางอ๊ก (Lee Sang Ock) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของเกาหลีใต้ลงนามในแถลงการณ์สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัน ณ เรือนรับรองเตี้ยวอวี้ไถ่ (Diaoyutai State Guesthouse) ในกรุงปักกิ่ง ซึ่งเท่ากับปิดฉากหลักการเกาหลีเดียวของจีนและความเป็นพันธมิตรระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือ และทำให้จีนมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียตะวันออกเฉียงและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ครบทุกประเทศ โดยในการประชุมสมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์จีนครั้งที่ 14 เมื่อวันที่ 12 ตุลาคมของปีนั้น เจียงเจ๋อหมิน (Jiang Zemin) ในฐานะเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์จีนกล่าวว่าแม้สถานการณ์โลกจะวุ่นวายสับสน แต่จีนก็ประสบความสำเร็จด้านการทูตและถือว่าเป็นช่วงเวลาที่ดีที่สุดของความสัมพันธ์ฉันมิตรระหว่างจีนกับประเทศเพื่อนบ้าน อีกทั้งจีนต้องการเห็นสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีสันติภาพเพื่อให้การพัฒนาของจีนดำเนินต่อไปอย่างราบรื่น⁶⁶

ในทางตรงกันข้าม การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนกับเกาหลีใต้ถือเป็นฝันร้ายสำหรับเกาหลีเหนือ แม้ว่าคิมย็องนัมจะให้สัมภาษณ์กับนิตยสาร *พีเพิลส์* ระหว่างไปประชุมสหประชาชาติ ณ นครนิวยอร์กเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 1992 ว่าความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างจีนกับเกาหลีใต้ “ไม่มีอะไรพิเศษ ... ไม่มีอะไรสำคัญสำหรับเรา”⁶⁷ แต่ที่จริงแล้วการที่เกาหลีใต้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหภาพโซเวียตและจีนได้สำเร็จในต้นทศวรรษ 1990 ขณะที่เกาหลีเหนือยังไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหรัฐอเมริกา นั้นสร้างความกังวลด้านความมั่นคงให้กับเกาหลีเหนือเป็นอย่างมากจนต้องดำเนินนโยบายที่เสี่ยงต่อสงครามเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับสหรัฐอเมริกา และนำไปสู่วิกฤตการณ์นิวเคลียร์ครั้งที่ 1 ซึ่งส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของเอเชียตะวันออกเฉียงในยุคลังสงครามเย็น

แม้ว่าจีนจะมีได้บอกเลิกสนธิสัญญาพันธมิตรกับเกาหลีเหนืออย่างเป็นทางการ อีกทั้งยังกลับมาก่อความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนืออีกครั้งเมื่อสิ้น

⁶⁶ Jiang Zemin, *Selected Works of Jiang Zemin, Volume I* (Beijing: Foreign Languages Press, 2010), pp. 232-233.

⁶⁷ Don Oberdorfer and Robert Carlin, op. cit., pp. 192-193

ทศวรรษ 1990 แต่เรื่องดังกล่าวมิได้นำไปสู่การกลับไปเป็นพันธมิตรทางทหารระหว่างกันเพื่อต่อต้านประเทศที่ 3 เฉกเช่นในทศวรรษ 1960 อีกต่อไป การสิ้นสุดของสงครามเย็นประกอบกับการเดินทางเปิดประเทศและปฏิรูปเศรษฐกิจของจีนทำให้จีนต้องการสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีสันติภาพและเสถียรภาพ จนนำไปสู่การเสนอ “แนวคิดความมั่นคงแบบใหม่ (New Security Concept)” บุคคลแรกที่นำเสนออย่างเป็นทางการคือ เฉียนฉีเชิน รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของจีนซึ่งกล่าวสุนทรพจน์ในการประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum - ARF) ณ เมืองซูบังจายา (Subang Jaya) ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม ค.ศ. 1997 ความตอนหนึ่งว่า

ขณะที่มนุษยชาติกำลังเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 การสร้างสันติภาพและความมั่นคงอย่างยั่งยืนในภูมิภาคถือเป็นเรื่องที่คนจำนวนมากให้ความสนใจ สถานการณ์ระหว่างประเทศแบบใหม่ทำให้ต้องมีแนวคิดเรื่องความมั่นคงแบบใหม่ ความมั่นคงในปัจจุบันไม่ควรตั้งอยู่บนการเสริมสร้างกำลังทหารหรือพันธมิตรทางทหารอีกต่อไป หากแต่ควรตั้งอยู่บนความไว้วางใจและผลประโยชน์ร่วมกัน⁶⁸

ต่อมาในการประชุมว่าด้วยการลดกำลังรบ ณ นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อวันที่ 26 มีนาคม ค.ศ. 1999 เจียงเจ๋อหมินได้กล่าวสุนทรพจน์อธิบายเนื้อหาของแนวคิดเรื่องความมั่นคงแบบใหม่ว่าประกอบไปด้วยความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (mutual trust) ผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน (mutual benefit) ความเท่าเทียมกัน (equality) และความร่วมมือ (cooperation) อีกทั้งแนวทางที่ถูกต้องในการระงับข้อพิพาทและรักษาสันติภาพนั้นต้องกระทำผ่านการสนทนา การปรึกษาหารือ และการเจรจาต่อรองบนฐานของความเท่าเทียมกัน

⁶⁸ “Opening Statement By H.E. Mr. Qian Qichen, Vice Premier and Minister of Foreign Affairs, People’s Republic of China at ASEAN Regional Forum (ARF), Subang Jaya (27 July 1997), at <<http://www.shaps.hawaii.edu/security/china/qian-arf-9707.html>> (searched date 26 May 2008).

เขายังกล่าวอีกด้วยว่า ภัยจากอาวุธนิวเคลียร์ยังคงคุกคามความอยู่รอดของมนุษยชาติ ประชาคมระหว่างประเทศจึงต้องแสดงความพยายามอย่างไม่ลดละในการป้องกันการแพร่กระจายของอาวุธนิวเคลียร์และส่งเสริมการลดอาวุธนิวเคลียร์ หากไม่แล้วจะนำไปสู่การแข่งขันด้านอาวุธจนบั่นทอนความมั่นคงและเสถียรภาพระหว่างประเทศ⁶⁹ ด้วยเหตุนี้เมื่อเกาหลีเหนือและเกาหลีใต้จัดการประชุมสุดยอดผู้นำของทั้งสองฝ่ายที่กรุงเปียงยางในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2000 เจียงเจ๋อหมินได้ส่งสาส์นแสดงความยินดีไปยังผู้นำทั้งสองโดยระบุว่า การพบปะหารือดังกล่าวเป็นเรื่องที่สร้างสรรค์ เพราะช่วยรักษาสันติภาพและเสถียรภาพบนคาบสมุทรเกาหลีซึ่งเป็นสิ่งที่จีนสนับสนุนอย่างเต็มที่ตลอดมา⁷⁰ และเมื่อเกาหลีเหนือดำเนินนโยบายที่สุ่มเสี่ยงต่อสงคราม (brinkmanship) ด้วยการเดินหน้าพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์จนเผชิญหน้ากับสหรัฐอเมริกาอีกครั้งใน ค.ศ. 2002 จีนก็ได้นำแนวคิดเรื่องความมั่นคงแบบใหม่นี้มาใช้โดยแสดงบทบาทเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมซัมมิท (Six-Party Talks) เพื่อคลี่คลายปัญหาดังกล่าว โดยจีนเน้นย้ำจุดยืนว่าคาบสมุทรเกาหลีต้องปลอดจากอาวุธนิวเคลียร์ (denuclearization) จุดยืนที่แตกต่างกันระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือในเรื่องอาวุธนิวเคลียร์เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าทั้งสองฝ่ายไม่ได้มองผลประโยชน์ด้านความมั่นคงในยุคหลังสงครามเย็นในลักษณะเดียวกันอีกต่อไป

⁶⁹ Jiang Zemin, *Selected Works of Jiang Zemin, Volume II* (Beijing: Foreign Languages Press, 2012), pp. 306-309.

⁷⁰ “เจียงเจ๋อหมินจูสีเฟินเปี้ยจื้อห่านจินเจ็งรื่อจ้งซู่จี้เหอจินต้าจ้งจ้งถ่ง ซิงจูเฒ่าห่านโสวเห่น่าหุ้ยอู่ฉวีเต้อหวนหม่านเฉิงกง,” (ประธานาธิบดีเจียงเจ๋อหมินส่งสาส์นถึงเลขาธิการคิมจองอิลและประธานาธิบดีคิมแดจุงเพื่อแสดงความยินดีในความสำเร็จของการประชุมสุดยอดผู้นำเกาหลีเหนือ-เกาหลีใต้) เหวินหมินรื่อเป้า (ประชาชนรายวัน), 16 มิถุนายน 2000, สืบค้นจาก <<http://www.people.com.cn/GB/channel2/17/20000703/127169.html>> (วันที่ค้น 21 ตุลาคม 2013).

สรุป

ผู้นำของจีนในยุคสงครามเย็นมักกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือว่าสนิทสนมกันประดุจริมฝีปากกับฟัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงมิตรภาพที่ฝังอยู่ในสายโลหิตอันเป็นผลมาจากความร่วมมือกันในการต่อสู้กับจักรวรรดินิยมอเมริกันในสงครามเกาหลี (ค.ศ. 1950 – 1953) อย่างไรก็ตาม การเป็นพันธมิตรดังกล่าวมิได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น ดังที่บทความนี้แสดงให้เห็นว่าในทศวรรษ 1960 จีนต้องการใช้สนธิสัญญาพันธมิตรที่ลงนามกับเกาหลีเหนือเมื่อ ค.ศ. 1961 เพื่อสกัดกั้นอิทธิพลของทั้งสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตบนคาบสมุทรเกาหลี จีนจึงต้องเอาใจเกาหลีเหนือโดยยอมประนีประนอมในเรื่องเส้นเขตแดน แต่แล้วการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกาเพื่อต่อต้านสหภาพโซเวียตในทศวรรษ 1970 ก็ทำให้จีนคำนึงถึงข้อเรียกร้องของเกาหลีเหนือน้อยลง ดูได้จาก การที่จีนไม่สนับสนุนให้คิมอิลซุงใช้กำลังบุกเกาหลีใต้อีกครั้งใน ค.ศ. 1975 นอกจากนี้ การเปิดประเทศและปฏิรูปเศรษฐกิจของเติ้งเสี่ยวผิงในปลายทศวรรษเดียวกันได้นำไปสู่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างจีนกับเกาหลีใต้ ความสำคัญของเกาหลีเหนือในสายตาของจีนยิ่งลดน้อยลงไปอีกเมื่อจีนปรับปรุงความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตได้สำเร็จใน ค.ศ. 1989 และทำให้ในที่สุดจีนตัดสินใจสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีใต้ใน ค.ศ. 1992 ซึ่งเท่ากับเป็นการสิ้นสุดความเป็นพันธมิตรระหว่างจีนกับเกาหลีเหนือในทางพฤตินัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- จ้าวจื่อหยาง. *บันทึกลับจ้าวจื่อหยาง: เบื้องหลังเหตุการณ์นองเลือดเทียนอันเหมิน*. แปลโดย สิทธิพล เครือรัฐติกาล, ดวงใจ เต๋นเกศินีล้ำ, สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์ และวิศรา ไกรวัฒน์พงศ์. บรรณาธิการพิเศษฉบับภาษาไทยโดย วรศักดิ์ มัทธโนบล. กรุงเทพฯ: มติชน, 2552.
- เฉียนฉีเชิน. *บันทึกการทูตจีน 10 เรื่อง*. แปลโดย อาทร พุ่งธรรมสาร. กรุงเทพฯ: มติชน, 2549.

ภาษาจีน

- “เจียงเจ๋อหมินจู่สี่เฟินเปี่ยจื่อห่านจินเจิ้งรื่อจ่งซู่จี้เหอจินต้าจางจ่งถ่ง ชิงจู่เฉาห่าน ไสวเหน่าหุ้ยอู่ฉีเต๋อหฺยวนหม่านเฉิงกง [ประธานาธิบดีเจียงเจ๋อหมิน ส่งสาส์นถึงเลขาธิการคิมจองอิลและประธานาธิบดีคิมแดจุงเพื่อแสดงความยินดีในความสำเร็จของการประชุมสุดยอดผู้นำเกาหลีเหนือ-เกาหลีใต้].” *เหรินหมินรื่อเป้า* [ประชาชนรายวัน] (16 มิถุนายน 2000). สืบค้นจาก <<http://www.people.com.cn/GB/channel2/17/20000703/127169.html>> (วันที่ค้น 21 ตุลาคม 2013)
- เนียทรงเงิน. *เนียทรงเงินหฺยอู่ฉี* [บันทึกความทรงจำของเนียทรงเงิน]. เป่ยจิง: เจี่ยฟางจวินชูปานเส้อ, 1986. อ้างถึงใน Chen Jian. “China’s Road to the Korean War: A Critical Study of the Origins of Sino-American Confrontation, 1949-1950.” Ph.D. diss., Southern Illinois University at Carbondale, 1990.
- เสิ่นจื่อหัว. “จงซฺยงเหมิง ฉะเสียนจ้านเจิงอวี๋เหลิ่งจ้านไ้จ่าโจวเตอะซิงฉี [พันธมิตรจีน-โซเวียต สงครามเกาหลีกับการเกิดขึ้นของสงครามเย็นในเอเชีย].” ใน หยางชฺยชง, บรรณาธิการ. *เหลิ่งจ้านสี่ชีเตอะจงกั๋วตั๋ยว้ายกวานซี [วิเทศสัมพันธ์ของจีนยุคสงครามเย็น]*. (น. 30-53). เป่ยจิง: เป่ยจิงต้าเสวียชูปานเส้อ, 2006.

ภาษาอังกฤษ

- “China’s Position on Current World Issues – Foreign Minister Huang Hua’s address to UN General Assembly (4 October 1982).” *Beijing Review* (11 October 1982): 15.
- Chinese-Korean Friendship – Deep-Rooted and Flourishing*. Peking: Foreign Languages Press, 1975.
- Chen Jian. “China’s Road to the Korean War: A Critical Study of the Origins of Sino-American Confrontation, 1949-1950.” Ph.D. diss., Southern Illinois University at Carbondale, 1990.
- Chen Jian. *Mao’s China and the Cold War*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 2001.
- Chen Jian. “Limits of the ‘Lips and Teeth’ Alliance: An Historical Review of Chinese-North Korean Relations.” Asia Program Special Report, no. 115 (September 2003), pp. 4-10.
- Choi, Choon Heum. “The Two Superpowers in China’s Alliance Policy toward North Korea, 1969-1989.” Ph.D. diss., University of Connecticut, 1990.
- Cumings, Bruce. *Korea’s Place in the Sun: A Modern History*. New York, NY: W.W. Norton & Company, 1997.
- Deng Xiaoping. *Selected Works of Deng Xiaoping, Volume III (1982-1992)*. Beijing: Foreign Languages Press, 1994.
- Gomà, Daniel. “The Chinese-Korean Border Issue: An Analysis of a Contested Frontier.” *Asian Survey* 46 (November/December 2006), pp. 867-880.
- Goncharov, Sergei N., John W. Lewis, and Xue Litai. *Uncertain Partners: Stalin, Mao, and the Korean War*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1993.
- Han, Hongkoo. “Colonial Origins of Juche: The Minsaengdan Incident

- of the 1930s and the Birth of the North Korea – China Relationship.” In Jae-Jung Suh, ed. *Origins of North Korea’s Juche: Colonialism, War, and Development*. (pp. 33-62). Lanham, MD: Lexington Books, 2013.
- Huang Hua. *Huang Hua Memoirs: Contemporary History and Diplomacy of China*. Beijing: Foreign Languages Press, 2008.
- Hwang Jang Yop. *Hwang Jang Yop’s Memoirs*. Seoul: Zeigeist Publishing House, 2006. At <<http://www.dailyknk.com>> (searched date: 3 July 2013).
- Jiang Zemin. *Selected Works of Jiang Zemin, Volume I*. Beijing: Foreign Languages Press, 2010.
- Jiang Zemin. *Selected Works of Jiang Zemin, Volume II*. Beijing: Foreign Languages Press, 2012.
- Kim, Samuel S. “The Making of China’s Korea Policy in the Era of Reform.” In David M. Lampton, ed. *The Making of Chinese Foreign and Security Policy in the Era of Reform*. (pp. 371-408). Stanford, CA: Stanford University Press, 2001.
- Lee, Chae-Jin. *China and Korea: Dynamic Relations*. Stanford, CA: Hoover Institution Press, 1996.
- Li Lanqing. *Breaking Through: The Birth of China’s Opening-Up Policy*. Ling Yuan and Zhang Siying (Trans.). Hong Kong: Oxford University Press and Foreign Language Teaching and Research Press, 2009.
- Lim Dong-won. *Peacemaker: Twenty Years of Inter-Korean Relations and the North Korean Nuclear Issue*. Stanford, CA: Walter H. Shorenstein Asia-Pacific Research Center, 2011.
- “Memorandum of Conversation between Erich Honecker and Kim Il Sung (31 May 1984).” History and Public Policy Program

Digital Archive, SAPMO-BA, DY30, 2460. Translated by Grace Leonard. At < <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113198>> (searched date 3 July 2013).

Niu Jun. The birth of the People's Republic of China and the road to the Korean War. In Melvyn P. Leffler and Odd Arne Westad, eds. *The Cambridge History of the Cold War, Volume I, Origins*. (pp. 221-243). New York, NY: Cambridge University Press, 2011.

Oberdorfer, Don and Robert Carlin. *The Two Koreas: A Contemporary History*. (3rd Edition). New York, NY: Basic Books, 2014.

“Opening Statement By H.E. Mr. Qian Qichen, Vice Premier and Minister of Foreign Affairs, People's Republic of China at ASEAN Regional Forum (ARF), Subang Jaya (27 July 1997).” At <<http://www.shaps.hawaii.edu/security/china/qian-arf-9707.html>> (searched date: 26 May 2008).

Peng Dehuai. *Memoirs of a Chinese Marshal – The autobiographical notes of Peng Dehuai (1898-1974)*. Zheng Longpu (Trans.). Beijing: Foreign Languages Press, 1984.

“Record of Conversation between Comrade J. Batmunkh and Kim Il Sung (20 November 1986).” History and Public Policy Program Digital Archive, Mongolian Foreign Ministry Archive, fond 3, dans 1, kh/n 173, khuu 123-164. Obtained and translated for NKIDP by Sergey Radchenko and Onon Perenlei. at <<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116671>> (searched date: 10 July 2014).

Rozman, Gilbert. *Chinese Strategic Thought toward Asia*. New York, NY: Palgrave Macmillan, 2010.

Shen, Zhihua and Yafeng Xia. “China and the Post-War Reconstruction of North Korea, 1953-1961.” North Korea International Working

- Papers Series, no. 4 (May 2012). at <<http://www.wilsoncenter.org/nkidp>> (searched date: 30 June 2013).
- Shen, Zhihua and Yafeng Xia. "Contested Border: A Historical Investigation into the Sino-Korean Border Issue, 1950-1964." *Asian Perspectives* 37 (January-March 2013), pp. 1-30.
- Suh, Dae-Sook. *Kim Il Sung: The North Korean Leader*. New York, NY: Columbia University Press, 1998.
- "Treaty of Friendship, Co-operation, and Mutual Assistance Between the People's Republic of China and the Democratic People's Republic of Korea." *Peking Review* 28 (1961): 5. At <http://www.marxists.org/subject/china/documents/china_dprk.htm> (searched date 2 July 2013).
- Tubilewicz, Czeslaw. *Taiwan and Post-Communist Europe: Shopping for Allies*. New York, NY: Routledge, 2007.
- Walt, Stephen M. "Why Alliances Endure or Collapse." *Survival: Global Politics and Strategy* 39 (Spring 1997), pp. 156-179.
- Whiting, Allen S. "The Sino-Soviet Split." In Roderick MacFarquhar and John K. Fairbank, eds. *The Cambridge History of China, Volume 14, The People's Republic, Part 1: The Emergence of Revolutionary China 1949-1965*. (pp. 478-538). New York, NY: Cambridge University Press, 1987.
- Yi, Xiaoxiong. (1995). "China's Korea Policy: From "One-Korea" to "Two Koreas." *Asian Affairs: An American Review* 2 (1995), pp. 119-140.